

The Project Gutenberg eBook of Hovin Inkeri, by Anni Kepplerus

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Hovin Inkeri

Author: Anni Kepplerus

Release date: July 16, 2005 [EBook #16313]

Most recently updated: December 12, 2020

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK HOVIN INKERI ***

Produced by Matti Järvinen and Tuija Lindholm

HOVIN INKERI

HISTORIALLINEN KERTOMUS POHJOIS-KARJALASTA

Kirjoittanut
Anni Kepplerus

Ensimmäisen kerran julkaissut
Kustannusosakeyhtiö Otava 1897.

I.

Aurinko paistoi täydeltä terältä ikihonkain yli, jotka siihen aikaan, jota Suomessa nimitetään »kreivin ajaksi», saivat rauhassa rehottaa Karjalan sydänmailla. Noin kymmenkunta aseilla ja suurilla eväskonteilla varustettua miestä samosi eteenpäin korvessa kiertelevää polkua myöten. Puiden siimeksessä ei heitä helle päässyt kovin rasittamaan, sen huomasi heidän reippaasta käynnistään ja vilkkaasta keskustelustaan.

Heidän puheestaan päättäen oli koko matkanteko heille kovasti vastenmielistä. Erittäin harmistuneelta näytti eräs lihava, lyhyen tanakka nuorukainen. Hän siirteli myötäänsä raskasta eväskonttiaan toiselta olkapäältä toiselle ja arveli, että osattaisiin sitä sotia, kun tarvis vaatisi, ilman kapteenin opastuksiakin.

— Oikein sanottu, Taneli, liitti tähän lähinnä kulkeva kumppani. Ne on niitä herrain kujeita vaan, talonpoikain kiusaksi keksittyjä. Milläs ne herrat eläisivät, jos eivät toinen toiselleen tuloja hankkisi? Tästäkin hyvästä täytyy maksaa kapteenille kaksi äyriä hopearahaa joka talolta.

— Hyvä kunhan pääsee muutaman päivän marssimisella, jatkoi kolmas; mutta kun käy niinkuin Korpivaaran Jaakolle toissa viikolla, niin sitten sen tietää, että on valtaa vailla. Jaakolta oli näet raudikko laitumelta kadonnut. Hän haki sitä päiväkaudet ja sai vihdoin eräältä laukkulaiselta kuulla, että kirjurin renki oli sillä ratsastanut Nurmeksen rajalle ja jättänyt sen sinne erään talon niitylle, josta taas oli ottanut parhaimman hevosen ja kiiruhtanut viemään viestiä herraltansa Nurmeksen kirkonkylään. Jaakko löysi sieltä raudikkonsa, mutta niin pilalle ajettuna, että tuskin siitä kalua tuleekaan. Kun Jaakko sitten meni kirjurille valittamaan väärintekoa, ajoi tämä miehineen hänet pois talostaan ja olipa vielä sivaltanut Jaakkoa aika lailla selkään hevosruoskalla ja uhannut, että jos vielä uskaltaa ruveta valittamaan, niin kyllä hän ensi käräjissä näyttää.

— Herrat pitäisi ajaa pois koko Suomesta, sanoi taas ensimmäinen puhuja. Sitten ei tarvittaisi maksaa verojakaan. Nyt kuuluu vallesmannin joka vuosi pitävän antaa kreivin kamreerille kirjalliset luettelot kunkin viljasta ja karjasta ja niitystä, ja sen mukaan kuuluvat sitten lisäävän veroja. Petäjäistä on ennenkin syöty, mutta jääneekö tästä lähin vellijauhojakaan, vai mitä sinä arvelet, Heikki?

Kumppanit katsahivat kaikki Heikkiin, ja heidän katseissaan ilmeni luottamusta ja kunnioitusta.

Mies, johon toverit noin näyttivät luottavan, ei ollut vanhempi kuin moni muu joukossa, päinvastoin kuului hän nuorempiin. Paidan hiha, jolla hän pyyhkäisi hikeä otsaltaan, oli yhtä karkea kuin toisillakin, ja kooltaan oli hän vain tavallinen; mutta siitä huolimatta olisi syrjästä katsoja heti tuon joukon nähtyään pitänyt Heikki Sormuista sen johtajana. Hän ei ollut kaunis, mutta hänen muodossaan kuvastui älyä, lujuuutta ja samalla hyväntahtoisuutta. Tarmoa ja voimaa osoitti koko hänen olentonsa. Toverit olivat monesti jättäneet yleisten asiain ratkaisun hänen tehtäväkseen, eikä heidän vielä koskaan ollut tarvinnut sitä katua.

Miettivänä oli Heikki kuunnellut kumppanien pakinaa.

— Totta on, vastasi hän, että täällä harjoitetaan paljon ilkeyttä ja tehdään vääryyttä, mutta se ei ole herrain tahto. Eihän nuo, joita me herroiksi nimitämme, oikeastaan ole muuta kuin herrain palvelijoita. Jos itse Pietari herra olisi täällä, niin kyllä hän rankaisisi vääryydet ja panisi pahat palvelijat viralta pois. Mitä verojen kanton tulee, niin näkeehän että kreivi harrastaa oikeutta, kun ei anna nylkeä meitä niinkuin ennen, vaan vaatii verot varoja myöten.

Taneli murahti vielä jotakin, toiset ääneti jatkoivat kulkuansa.

Vähitellen alkoi maa käydä alavammaksi, kivikot harvemmiksi. Metsä muuttui niinikään: kuusia näkyi petäjien asemesta, ja niiden vieressä vilahteli vaalean viheriöitä lehtipuita. Vankkaa oli tuo metsä: siinä oli puita, jotka nähtävästi olivat kestäneet vuosisatojen pakkasta ja paistetta, ne kun olivat toista kyynärää läpimitaten. Metsä sellainen, joka nykyaikoina olisi tuottanut omistajalleen rikkauden, mutta joka silloin ei ollut hyvä edes kaskeksikaan, koska noin paksut tyvet olivat työläitä kaataa. Olipa siinä tien varrella muuan kataja niin suora ja sokea, että Heikin pisti päähän katkaista se sauvaksi. Hän oli juuri vetämäisillään puukkoa tupesta, kun yhtäkkiä kuului tuo korven asukkaille niin tuttu ja samalla niin peloittava ääni, karhun vihellys. Joka mies kavahti kuuntelemaan ja tarttui vaistomaisesti pyssyynsä. Tuokion näin seistyänsä, kun ei kuulunut sen enempää, läksivät miehet hiljalleen astumaan eteenpäin. Taas kuului vihellys, nyt melkein läheltä ja edestäpäin ikäänkuin oikealta puolen polkua, joka näillä paikoin oli hyvin mutkikas.

— Olisipa yhtä karjan vihollista vähempi, jos tuo meitä vastaan sattuisi, tuumaili muuan miehistä, jota kumppanit nimittivät Niiloksi. Hän pysähtyi ja rupesi panemaan latinkia pyssyynsä. Toiset kulkivat verkalleen eteenpäin tarkasti tähystellen metsää uran oikealla puolella.

Vähän matkan päähän pysähtyi Heikki Niiloa odottamaan, ja kun muutaman sylen päässä tieltä taaskin näki hyvän sauvakatajan, rupesi hän sen tyveä vuolemaan. Pian se oli ohkaiseksi vuoltu, ja nyt hän sen taittaa rasahutti aikoen ruveta sitä karsimaan. Kun hän siitä ojentihe, kuului sankan kuusiryhmän juurelta kova risaus; hän katsahti sinnepäin. Siinä, noin parin sylen päässä, kohosi kontio takajaloilleen ja löi kahta kämmentä yhteen.

Heikki oli jättänyt latingissa olevan pyssyynsä tien varrelle puuta vasten pystyyn. Kun ei karhu näyttänyt pitävän kiirettä päälletulolla, alkoi Heikki hiljalleen väistyä pyssyynsä luo. Samassa kuului

pamaus. Niilo oli ehtinyt luo ja ampunut karhua. Hän oli tähdännyt hyvästi. Kontio päästi hirvittävän mörinän ja koetti, vaikka hoiperrellen, lähettä vastustajiaan. Silloin laukaisi Heikki pyssynsä. Luoti osui päähän ja karhu kellahti maahan. Vielä muutama tuskan tempaus, ja korven kuningas ojentihe suoraksi sammaleiselle vuoteelle. Heikki otti katajan juurelle pudonneen veitsensä, pisti sen tuppeen ja istuutui mättäälle levähtämään.

Sillä välin oli melu palauttanut kumppanit. Riemuhuudolla tervehtivät he kontion kaatajaa ja nostivat häntä kolmasti niin korkealle kuin heidän käsivartensa ylettyivät. Sitten he nylkivät karhun, ja Niilo otti sen ihraa viedäkseen sitä vanhalle Sannalle, joka asui kaupungissa ja joka osasi keittää voiteita ja parantaa tauteja.

Vanhan tavan mukaan olisi nyt karhun peijaiset olleet vietettävät; mutta siihen ei ollut varoja eikä aikaa. Varat oli kolmenkymmenenvuotinen sota ja mahtavampain kiskomiset vähitellen imeneet kansalta. Ja aikakin oli vähissä, kun miesten varhain ylihuomenna tuli olla Lieksan kentällä sotatemppeja harjoittelemassa.

Kreivi Brahe näet oli antanut käskyn, että kaikki miehet, joita ei vanhuus, tauti eikä muu semmoinen seikka laillisesti estänyt, olivat velvolliset kokoontumaan sotaharjoituksia varten Juhannuksen aikana kolmeksi päiväksi.

Hetkisen miehet kumminkin levähtivät kontion tappopaikalla. Kontit laskettiin maahan ja eväät otettiin esille. Mutta ei siinä herkkuja nautittu. Kalaa oli kaikilla, useimmilla voitakin, mutta harvalla oli selvää leipää. Kesällä, ennen uutisen joutumista, olikin tavallisesti näillä Karjalan sydänmaan asukkailla petäjäinen syötävänä, eikä heidän kuultavan valkoiset hampaansa näyttäneetkään empivän siihen tarttuessaan.

Seuraavan päivän iltana, vähän ennen auringon laskua, saapuivat matkamiehet määräpaikkaansa, johon muualtakin oli kokoontunut paljon miehiä.

Kentän vieressä, sen vasemmalla puolella, oli talo. Oli parhaillaan illallisen aika. Talon emäntä kuljetti juuri vellipataa kodasta pirttiin, työväki palasi kotiin kasken vierrosta, ja kaksi naista kantoi joesta vettä saunaan, jossa kylpy odotti. Tarpeen olikin kylpy noille nokisille kaskenpolttajille, joista toiset väsyneen näköisinä, toiset ilomielin ja kepein askelin kiiruhtivat saunaan kohti. Pistipä eräs heistä saunan edustalla tanssiksikin ja vetäisi nokisella sormellaan mustan juovan toisen vedenkantajan poskelle sanoen, ettei kasva pirakka nauris, jos ei nauriskasken viertäjä ole hyvällä tuulella.

Pirtin vieressä pellolla makasi lehmikarja märehkien savun ääressä. Samuli Lieksanen, joka oli tämän talon omistaja, oli tunnettu hyväntahtoisuudestaan. Hänen karjansa antimista ja hänen saunastaan sai osan syrjäinenkin, joka oli sen tarpeessa. Ei ihme, jos matkamiehemme jo tullessaan mielihyvällä katselivat kotoista näkyä vasemmalla.

Edessään oli heillä laaja näköala. Lähinnä kenttää oli Pietari Brahen v. 1653 Lieksanjoen suuhun perustama Brahean kaupunki. Tyynenä päilyi sen takana Mönninselkä, jonka keskellä Törön saarella kasvoi yksinäinen, tavattoman korkea honka. Kauempana siinti Kinahmo-saaren metsäinen ranta ja sitten yhä etempänä laajan Pielisen ilta-auringon valossa välkkyvä pinta. Lehtimetsät ylt'ympäriöllä loivat lienteyttä tähän maisemaan, jossa valo ja rauha näkyi vallitsevan.

Tuo näky haihdutti hetkeksi mielestä kaukaiset sodat ja läheiset kinastukset. Tyyneys luonnossa loi tyyneyttä mieleenkin. Samuli Lieksasen pulskaa karjaa katsellessa unohtui, että monesta talosta oli viimeinenkin lehmä ja hevonen mennyt sotaväen ylläpitämiseksi määrättyjen verojen suorittamiseen. Unohtui, että voutien ja veronkantajien ahneus ja laittomat kiskomiset olivat vieneet monelta kodin ja konnun.

Brahean silloin vasta vuoden vanha kaupunki oli rakennettu niemelle, jonka vähäinen Varasjoki erottaa muusta mantereesta. Nientä nimitetään vieläkin Kaupunkiniemeksi. Sitä rajoittaa itäpuolella Lieksanjoki, etelä- ja länsipuolella se osa Pielisjärveä, jota sanotaan Mönninseläksi. Taloja oli kaupungissa vain kymmenkunta, niistä muutamat hyvinkin pieniä; mutta hauskoilta ne kumminkin näyttivät, kun olivat ihka uusia ja kahteen riviin asetettuja. Brahean kaupungilla oli siis yksi katu, ja sillä oli arvattavasti nimikin, mutta siitä ei ole jälkimaailmalla tietoa. Kadun päässä länsipuolella oli tekeillä talo, joka näytti muita muhkeammalta. Kadun vastaisessa päässä, jonkun matkaa taloista, oli hirsikasa. Varasjoen yli vievän sillan kaupungin puoleisessa päässä oli portti, joka seisoi auki päiväkaudet, ja portin vieressä pieni hökkeli.

Tuo pienoinen kaupungin alku herätti tulevaisuuden toiveita, ennusti edistystä ja vaurastumista, mutta niin ei ajatellut äskeinen tuttavamme Taneli.

Karsain silmin hän katseli kaupunkia ja jupisi itsekseen:

— Tuossa on taas talonpojille rakentamista ja elättämistä. Tuossa on kärjäkartano kattoa vailla, tuossa on hirret, joita viime talvena piti hinata tänne kirkontekoa varten muka, ja tuossa on talo, jossa ottavat tullia kaupunkiin vietävästä tavarasta, jota meidän on pakko sinne kuljettaa. Vaan eipä sillä tulliherralla ole kovinkaan pulskaa pirttiä. Sopineekohan itse siinä suorana seisomaan?

— Tulliherra rakastaakin enemmän pitkällään olemista kuin seisomista, nauroi muuan lähiseutulainen, joka oli kuullut Tanelin sanat. — Etkö sinä tunne Jouto-Juoseppia?

— Tunnenhan minä hänet. Vai siitä ne nyt ovat herran tekaisseet. Hänhän se ennen talonpoikana ollessaan näpistelemisellä henkeään elätti ja väliajat loikoili uunin päällä. Kerran kun hän Aholammin aitasta maitopyttyä metsään kiidatti, oli käynyt niin hullusti, että hänen oli täytynyt juosta. Tuo eikö liene ollut ainoa kerta hänen elämässään. Vasikat olivat näet laukanneet perästä, ja Juoseppi kun luuli takaa ajettavan, otti vauhtia, niin että lankesi savilätäkköön pyttyineen päivineen.

Kaupungissakin työmiehet olivat lopettaneet työnsä ja läksivät kirveet olalla kävelemään kotejansa kohti. Muuan koira haukahteli väkijoukkoa kentällä. Tyttönen talutti sokeaa eukkoa kentän poikki kaupunkiin päin. Kun he olivat joutuneet lähelle siltaa, juoksi siististi puettu, noin kahdeksanvuotias poika heitä vastaan, kaappasi kourallisen multaa ja heitti sen vanhuksen sokeita silmiä vasten. Tyttö parkaisi ja vanhus pyyhki vapisevin käsin mullan kasvoiltaan. Poika juoksi ilkeästi nauraen kaupunkiin, jonne katosi erääseen taloon.

— Kuka tuo poika on? kysyttiin miehissä kentällä.

— Simo Hurtta, kuului vastaus. — Kapteeni on pannut hänen isänsä sijaisekseen meitä opettamaan; vaan miten käynee opettamisen, kun mies ei osaa suomea kuin siteeksi. Mistä lienee Virosta kotoisin. Mutta poika osaa vaikka mitä. Hän on niin viisas kuin itse paholainen ja vielä vähän viisaampikin ja yhtä ilkeä hän on myös. Hän ennättää joka paikkaan ja pääsee vaikka läpi seinän, ja minne hän vain pääsee, sieltä pahoja kuuluu. Laululintusilta hän leikkaa kielet ja laskee linnut sitten lentoon.

— Tietääkö isä poikansa ilkeyksistä? kysyi Heikki.

— Kyllä tietää, mutta hän vain nauraa niille, vastasi edellinen kertoja.

Katkeralla mielellä miehet sinä iltana levolle menivät noustakseen hyvissä ajoin harjoituksiin. Kovasti heitä seuraavana aamuna kävelytettiin, kunnes saivat aamiaislomaa. Silloin taas kontit käsille ja eväät esille. Syötyä asettuivat miehet lepäämään, eikä viipynyt uni tulemasta heidän silmiinsä.

Yhtäkkiä melu tulliportilta herätti lähellä, nukkujat. Siellä kaksi miestä, joilla oli kontit kukkurallaan ruuaksi käypää tavaraa ja toisella vielä pulska lahna vitaksessa, halusi päästä kaupunkiin, ja Jouto-Juoseppi heitä siitä esteli, kun eivät tahtoneet tullia maksaa.

— No, en anna, en niin mitään, kuului toinen miehistä tiuskaisevan.

Juoseppi asettui rehevästi hänen eteensä ja huusi minkä jaksoi:

— Mutta ruunun puolesta...

— Tuossa saat ruunun puolesta, ärjäisi kalan kantaja ja läiskähytti lahnan pyrstöllä Juoseppia naamaan, niin että suomukset roiskahtelivat ja tullinkantaja kellahti nurmikolle.

— Vaan kun esivalta kärkee. Uskallatko vastustaa esivaltaa? huusi Juoseppi, täyteläinen naamansa punaisena kiukusta, ja kapristi maasta syöksyäkseen vastustajaansa kohti. Mutta jaloilleen päästyään ei uskaltanutkaan muuta kuin puristaa nyrkkiä ja pelokkaasti katsella Simo Hurttaa, joka seisoi siinä kätet housun taskuissa, silmät sirrallaan ja ilkeä hymy huulilla, niinkuin hänen oli tapansa kun mietti jotakin konnan kujetta.

— Ka, hyvä veli, elähän ole milläsikään, lohdutteli toinen kauppiaista, veitikkamaisen näköinen nuorukainen. — Kuules, minä kun palajan kaupungista, niin annan sinulle oikein kauniita kapakaloja. Ne ovat kontin pohjalla, niin etten saa niitä käsiin, ennenkuin muu tavara on myyty; mutta istu tässä portilla, kun me tulemme takaisin, niin kyllä ne saat aivan varmaan.

Juosepin puristettu nyrkki laukesi, hän katsoi epäilevästi puhujaan ja antoi heidän mennä.

— Mistä sinä ne kapakalat saat? Eihän meillä niitä ole mukana kummallakaan, kuiskasi lahnan omistaja.

— Niitä näkyy riippuvan Jouto-Juosepin pirtin seinämällä. Kyllä minä ne saan otetuksi sillä aikaa, kun hän porttia vahtii, virkkoi kumppani.

Miesten mentyä tunki tullimies suomusten naamaa haittaavan, jonka vuoksi hän päätti mennä joelle

peseytymään. Joen ranta oli siksi korkea, että hänen moiselle miehelle kävi kovin vaikeaksi kumartua niin alas, että sai vettä kädellä nostetuksi. Hullunkurista oli nähdä, miten hän huojui ja heilui pysytellessään tasapainossa.

Silloin kaikui hänen korvissaan: — Nyt käskee takavalta. Ruunun puolesta, hei!

Pieni sysäys takaapäin — ja esivallan edustaja pulahti veteen, ennenkuin ennätti ääntäkään päästää. Erittäin tyytyväisenä kepposeensa kiiruhti Simo Hurtta kaupunkiin, lähimäisen talon suojaan. Sieltä nurkan takaa tirkistelivät hänen kalpeat kasvonsa uteliaina joelle päin. Onneksi Varasjoki ei ole syvä. Siinä ei ollut vettä kuin miehen vyötäisiin asti. Hieman räpisteltyään pääsi Juoseppi jaloilleen ja sitten vasta hän oivalsi, että oli ollut hukkumisen vaarassa, ja alkoi sentähden surkeasti voitotella. Miehiä kokoontui kentän puolisolalle rannalle, ja sieltä kuului jos joitakin ehdotuksia ja neuvoja, miten Jouto-Juoseppi olisi joesta nostettava.

Jo oli Juoseppi päässyt kuiville ja melkein kaikki vesi hänen vaatteistaan valunut, kun kaupustelijat palasivat kaupungista. Kapakalat olivat todellakin kontin pohjalla ja sieltä ne siirtyivät tullimiehen käsiin. Antaja vielä kehui niitä erittäin hyviksi.

— Kyllä minulla on sittenkin makuisempia tuolla seinällä kuivumassa, suurenteli Juoseppi ja kantoi tyytyväisenä lahjat pirttiinsä. Kauppiaat poistuivat kiireesti.

* * * * *

Lieksan kentällä olivat kokouspäivät kuluneet ahkerissa harjoituksissa. Lomahetkinä olivat kohta alkavat käräjät tavallisena keskustelunaineena. Vallesmannin, Heikki Tanelinpojan, sanottiin kertoneen, että kreivi aikoi kysyttää talonpojilta, suostuisivatko he verojensa kantotavan muuttamiseen ja sen vakinaiseksi panemiseen. Tämä tieto ei ollut miehille mieleen, sillä he pelkäsivät kaikkia muutoksia. Huhu tiesi myös kertoa, että kreivi antaisi nuhdella talonpoikia siitä, että eivät olleet tuoneet riittävästi hirsiä kirkkojen rakentamista varten. Oli nimittäin käsky rakentaa kaksi kirkkoa, toinen luterilaisille, toinen kreikkalaisille. Kreivin sanottiin myös aikovan pakottaa kaikkia, jotka olivat ilmoittauneet kaupungin asujamiksi, pian muuttamaan sinne. Moni heistä asui näet maalla nauttien kaupunkilaisen oikeuksia.

Nämä uutiset kulkivat lisättyinä miehestä mieheen ja paisuivat vihdoin siihen määrään, että saivat mielet kuohuksiin, ja Heikillä oli täysi työ saada tovereitaan tajuamaan, että nämä muutokset ja määräykset olivat kaikkien eduksi, vaikka ne nyt näyttivät tuottavan yksityisille hankaluuksia.

Oli ehditty viimeisen harjoituspäivän iltaan. Jälestä puolen päivän oli ollut ampumarajoitus eräällä aholla. Päällikkö ratsasti polkua myöten kentälle, jossa hänen tuli julistaa harjoitukset päättyneiksi ja laskea miehet kotiin.

Nämä riensivät suoraan viidakon läpi, Niilo ensimmäisenä. Hän aikoi juuri hypätä ojan yli, joka oli kaivettu kentän ympäri, kun hän horjahti ja kädellään teki torjuvan liikkeen taapäin ikäänkuin varoittaakseen toisia lähenemästä. Nämä kumminkin tunkeutuivat hänen ympärilleen, vaikka varoen. Siinä syntyi melua, kuului kiireistä puhetta.

— Mikä siellä?

— Viikate on heitetty heinikkoon, varsi pajupehkoa vasten, ja se on katkaissut Niilolta jalan.

— Ei ole katkaissut, mutta jalkaterässä on poikkipuolin syvä haava, aivan luuta myöten, ja siitä vuotaa kovasti verta.

— Pitäisi kiiruusti noutaa vanha Sanna. Hän osaa lukea haavan umpeen tuossa tuokiossa.

— Mistäs se Sanna löydetään?

— Lieksalassa hän nyt on, selitti eräs poikanen, joka toisten lasten kanssa oli tullut katsomaan harjoitusten loppua. — Sinne tuotiin tänä päivänä Vuoniolahdesta Sannan parannettavaksi vaimo, joka oli taittanut kätensä.

Päällikkö oli sillä välin ehtinyt kentälle ja laskeutunut hevosen selästä. Hän tuli lähemmä ja käski noutamaan Sannaa.

Kertomuksemme aikaan oli, kuten tiedämme, taikausko aivan yleinen. Jos ken osasi sitoa vioittuneita jäseniä, parantaa haavoja ja tauteja, pidettiin häntä loitsijana, s. o. hänen luultiin käyttävän yliluonnollisia keinoja. Sanna oli äidiltään oppinut parantamaan luuvikoja ja muita vammoja ja valmistamaan lääkkeitä luonnon antimista. Siksi hänellä oli suuri loitsijamaine, ja hänen luokseen tulvaili sairaita läheltä ja kaukaa.

Kuinka suuresti tarpeellisia tuollaiset »loitsijat» siihen aikaan olivat, voimme arvata, kun tiedämme lääkäreistä olleen sellaisen puutteen, että äsken perustettuun Turun yliopistoon ei lääketieteen professoriksi voitu saada oikeata tohtoria, vaan täytyi ottaa siihen virkaan eräs vanha ylioppilas.

Olipa Sannan suureen maineeseen toinenkin syy. Sattui näet joskus, vaikka ani harvoin, että hän joutui omituiseen mielentilaan, ja siinä ollessaan hän näki enemmän kuin muut ihmiset. Hän tiesi sanoa, mitä oli tapahtunut ja mitä tulevaisuudessa tuli tapahtumaan. Mutta maksun edestä tahi pyytämällä häntä ei saatu ennustamaan.

Sannaa odotettaessa kannettiin Niilo kentälle. Heikki meni ottamaan viikatetta maasta. Kun hän sitä kohotti, vilahti nurmen juuressa jotakin keltaista. Hän katsoi tarkemmin. Se oli pieni, pyöreä esine, melkein kuin nykyajan raha. Sitä oli luultavasti kannettu nauhassa, koska sen reunassa oli reikä. Oli siinä kuvakin. Kilpi ja siinä miekka ja ruoska, ristissä toinen toisensa yli.

Päällikön kasvot sävähtivät punaisiksi, kun hän näki rahan; mutta hänen jonkun matkan päässä seisova poikansa kalpeni. Kaikkien katse tähtäsi noita kahta. Talonpojat heittivät tuimia silmäyksiä isään ja poikaan; heidän kätensä vavahtelivat. Silloin astui Heikki raha kädessä päällikön luo, ojensi sen hänelle ja katsoi häntä vakavasti silmiin. Toinen otti rahan, silmät maahan luotuina.

Jo saapui Sannakin tyttärensä tyttären, Leenan taluttamana. Lieksalan emäntä oli mukana. Hän toi vaatteita kääreiksi. Hakumies kantoi ämpärillä kylmää lähdevettä.

Sanna istuutui mättäälle ja otti kaulastaan nauhassa riippuvan aivinaisen pussin ja hyvin pienen puuleilin. Pestyään vikaantuneen jalan käski hän Leenan kaataa leilissä olevaa nestettä haavaan. Pikku Leena oli useasti ollut isoäitinsä silmänä ja apulaisena. Hän täytti käskyn nopeasti, ja veri lakkasi kuin loihdittuna vuotamasta. Sitten otti Sanna pussista kaksi rasiaa. Toisessa oli rasvan näköistä voidetta. Sillä hän voiteli koko jalkaterän ja vielä pohkeenkin aina polveen asti. Toinen rasia oli täynnä hämähäkin verkkoja. Niillä Sanna kääri haavan ja niiden päälle pantiin sitten Lieksalan emännän tuomat kääreet.

Suurella tarkkaavaisuudella olivat läsnäolijat seuranneet Sannan joka liikettä. Siinäpä sai kerran omin silmin nähdä tuon kuuluisan noidan taikatempuja....

Sanaakaan virkkamatta oli vanhus tehnyt tehtävänsä, hellästi ja varoen kuten äiti sairasta lastaan vaaliessa. Veri oli lakannut vuotamasta.

Mutta mikä »mahti» sen seisautti, siitä eivät katsojat olleet selvillä.

Esi-isämme hyvin tunsivat silmän lumousvoiman. He tiesivät, että ainoalla silmäyksellä saattaa »manata» kivut pois, että katseella voi »kääntää toisen silmät» niin, että hän näkee olot ja esineet siinä muodossa, jossa niitä tahdotaan hänelle näyttää. Puhuivatpa he vielä »pahoista silmistä», jotka panevat lapsen itkemään, karjan kitumaan j. n. e.

Tuollainen hypnotiseeraaja eli, niinkuin siihen aikaan sanottiin, loitsija sai kyllä verenvuodonkin silmänräpäyksessä seisahtumaan pelkällä katseellaan. Jos siis Sanna olisi ollut näkevä, niin väki hänen ympärillään olisi oivaltanut asian; mutta vanhuksella oli silmien sijalla vain syvät kuopat...

Arvasiko Sanna, mitä ympärillä olijat ajattelivat...? Ei hän ainakaan näyttänyt siitä välittävän. Tuskinpa hän tiesikään, että oli ihmisiä ympärillä.

— Eikö jo lähdetä, mummo? kysyi pikku Leena.

Sanna ei vastannut. Hänen suupielensä alkoivat värähdellä. Rinta kohoili.

— Nyt hän taas joutuu haltiohinsa, kuiskasi Lieksalan emäntä.

Sanna oli kääntänyt kasvonsa Lieksalaan päin ja alkoi matalalla äänellä:

— Niin korkeaa ja kaikki tuhkana ... vääräydellä koottu ja verisillä töillä varattu... Tuli sille sijan valmistu ja tuli sen söi....

Sanna pysähtyi. Hän käänti toisaalle. Sammuneilla silmillään näytti hän katselevan ensin likiseutua, sitten yhä kauemmas ja kauemmas. Hänen muotonsa ilmaisi ääretöntä surua ja kauhua. Katsojat tuskin uskalsivat hengittääkään.

Hän jatkoi puhettaan. Sen kestäessä haihtui vähitellen kauhun ilme hänen kasvoistaan. Synkkä suru lieveni, ja lopulta ilo kirkasti vanhuksen ryppyisen otsan.

— Ei tiedä ihminen, sanoi hän — mitä toinen päivä tuo tullessaan. Ei tiedä maan herrat, mitä on päättänyt Herra, joka on kaikkein yli... Tuosta aikovat kaupunkia... Turhaa... Turhaa...!

— Voi noita ryysyisiä ihmishaamuja, joita nälkä kalvaa... Leipää, leipää! Eikö ole leipää? Nuo kaikki nälkään nääntyvät ja hauta mustana ammottaa ... niin mustana kuin yö...

— Verta ... voi, kun on paljon verta, eikä kukaan sido haavoja... Tulta siellä ja tulta täällä ... ja paleltaa! Tuli ei lämmitä, se ei luo valoa... Voi, milloinka tämä loppuu...?

— Jo vihdoinkin päivä sarastaa...! Veri on kuivunut. Hautojen nurmet pelloksi kynnetään... Tuli taas lietsoo lämmintä ja valaisee... Sampo taotaan Karjalassa. Vasara välähtelee ja alasimelta kipinat sinkoilevat... Luoja antaa auringon paistaa yli avaran maan, ja kirkonkellon ääni kaikuu ... kiitosta ja ylistystä...!

II.

Enemmän kuin puoli vuosisataa on kulunut siitä, kun Lieksan kentälle kokoonnuttiin sotaharjoituksia varten. Moni niistä, jotka sinne vaelsivat, on jo tehnyt viimeisen matkansa ja päässyt lepoon.

Tuonen viikate on tällä ajalla korjannut runsaan sadon. Sodat ovat vaatineet uhrinsa. Niihin on sortunut moni työkykyinen Suomen mies.

Mutta ne, jotka sota säästi, ja ne, jotka eivät sotilaiksi kelvanneet: naiset, vanhukset, lapset ja vaivaiset, saivat taistella paljon tuskallisempaa ja pitkälisempää taistelua kuin sankari sotatanterella. Oli kova ottelu, jossa kolmannes Suomen kansasta kaatui. Ja vihollinen, joka armottomasti ahdisti, oli — nälkä.

Tuon vihollisen ja sen mukana kulkevien tautien kautta olivat monen talon asukkaat kuolleet sukupuuttoon. Pellot ja niityt olivat jääneet metsittymään ja rakennukset lahomaan. Moni pitäjä oli joutunut niin autioksi, että kirkon ovet suljettiin.

Jällelle jääneet yhä jatkoivat taistelua. He tekivät työtä toivoen parempia päiviä.

Suuresti on muuttunut Lieksan kentän ympäristö. Soma, pientä Brahean kaupunkia ei enää ole olemassa. Viholliset polttivat sen v. 1656. Raunioille on jo ehtinyt koivikko kasvaa.

On sydäntalvi. Laajalta, niin laajalta kuin silmä kantaa yli suuren Pielisen pinnan, yli maiden ja metsien, on lumi levittänyt valkean vaippansa. Kuutamossa hangen pinta välkkyi, ja puiden oksilla kuura hopeisena kimaltelee. Yön hiljaisuudessa tuntuu kaikki niin autiolta. Talvinen tähtitaivas vain mahtavana kaareilee yli elottoman seudun.

Eipä se sentään olekaan aivan eloton! Mahtaa, olla aamupuoli yötä, koskapahan Lieksalan pirtistä tuli tuikkaa...

Mutta eihän se olekaan Lieksalan pirtti. Ei näy pirttiä eikä kotaa, ei saunaa eikä navettaa. Uhkea rakennus seisoo niiden sijalla. Outona ilmiönä kohoaa se kaksikerroksisena keskellä nälän ja kurjuuden hävittämää seutua. Sieltä se valo näkyy eräästä yläkerran pienestä ikkunasta.

Vielä toisenkin elonmerkin saattaa tarkka silmä huomata kentältä käsin, kun katsoo luoteeseen päin. Siellä, noin virstan päässä metsän laidasta, kohoaa puiden latvojen välistä savukiemura selkeää taivasta kohti.

Talo se on sielläkin, vaikka ei niin muhkea kuin Lieksalan pirtin paikalla. Onhan tavallinen talonpoikaistalo vain. Kaksi isoa pirttiä, niiden välillä porstua ja porstuan pohjassa kaksi kamaria.

Toinen pirtti lämpiää parhaillaan. Siellä kaksi palvelustyttöä on leipomisen hommassa.

— Kuules, Liisa, kysyi nuorempi heistä heittäen samalla valkoisen liinan vastikään alustamansa taikinan yli — muistatko sinä sellaista aikaa, jolloin kaikki ihmiset arkenakin söivät selvää leipää?

Toinen, joka paraikaa paalikalla ohenteli piirakan kuorta, nosti tätä laidasta nähdäkseen, joko se kelpaisi, ja kun huomasi sen liian paksuksi, alkoi taas innokkaasti pyörittää paalikkaa ja sitten vastasi:

— Kuka nyt semmoista muistaisi. Lieneekö niitä semmoisia aikoja ollutkaan. Mutta pelkkää ruista ja ohraa minä söin ennen niitä suuria nälkävuosia. Isällä oli mökki tämän talon maalla, ja Rautiais-vainaa oli hyvä isäntä, melkein yhtä hyvä kuin Sormuinen nyt. Hän ja minun isäni isä olivat muuttaneet tänne

Savosta, kun kaupunki jo oli hävitetty.

— No, Heikkiä parempaa isäntää ei varmaan ole maailmassa... Minkälainen pojasta tulee, kun on niin korkeat koulut käynyt? Tokkohan enää muistaa syötyään lusikkaakaan nuolla? Minä näin kerran herrain syövän, ja ihan sipoisilleen ne heittivät lusikkansa.

— Eihän Heikki-isäntä olekaan lähettänyt poikaansa lusikan pesua, vaan käräjöimistä oppimaan.

— Hyvänen aika! Semmoistako oikein oppimaan! No, kun hän alkaa oppiaan käyttää, niin hukka meidät perii jok'ikisen. Tehtäneekö tämän talon kivijalkaankin sitten vankikomeroita, jommoisia sanotaan olevan tuolla majurin hovissa.

— Eihän se sillä tavalla käräjää käy kuin ne muut, vaan se käräjäopi taaksepäin, kaikki entiselleen, oikealle omistajalleen.

— No, sehän on toista! Osaako sitä niinkin päin. Sittenpä ehken kaunis Inkerikin saa takaisin perintönsä.... Mutta kuolleita ei osata käräjöidä henkiin. Tulee mies meren takaa, vaan ei tule turpeen alta. Ei Pölkkypuron Matti eikä Lieksalan isäntä enää elvy tälle elämälle.... Kunpahan tulisi jo tänä talvena, niin sitten se majuri näkisi...

— Kylläpä hänen sitten käskisi joutua! Ei ole kuin kaksi viikkoa kynttilänpäivään, ja se kuuluu jo olevan kevättä...

Tyttöjen näin pakinoissa alkoi päivä sarastaa. Kelmeänä kumotti kuu taivaan rannalla, ja tähti toisensa perästä katosi sinisen harmahtavaan verhoon. Ihmisiä alkoi liikkua ulkona. Lyhyt talvipäivä oli tarkasti käytettävä.

Tuon upean rakennuksen edessä, jota Pirkko oli hoviksi nimittänyt, seisoi nuori tyttö pidellen suitsista mustaa ratsua, joka levottomasti kuopi lunta kavioidaan. Tyttö näytti yhtä vähän kuin koko »hovi» kuuluvan tähän ympäristöön. Hänen tumma koristelematon pukunsa näytti pulskalta, jopa kallisarvoiseltakin. Lieneekö sen vaikuttanut kantajan ylpeä ryhti vaiko hänen sorea vartalonsa. Kankaassa ei ainakaan syy ollut, sillä se oli karkeaa, kotikutoista. Sininen silkkihuivi vain oli hienointa Persian silkkiä. Oli kai ostettu noilla kuuluisilla Kajaanin markkinoilla, jonne Arkankelin kautta tuotiin niin paljon muiden maiden tuotteita sekä Euroopasta että Aasiasta.

Huivi peitti tytön pään, niin ettei tukkaa näkynyt, mutta vaaleaksi tuli sitä ajatelleeksi ken kerran oli nähnyt tuon hohtavan valkoisen otsan. Kasvot olivat harvinaisen kauniit.

Mutta mikä niissä enemmän veti huomiota puoleensa kuin itse muodon kauneus, oli niiden omituinen ilme. Niissä kuvastui samalla lapsellinen vienous ja kokeneen ihmisen vakavuus ja päättäväisyys. Silmissä loisti lempeä iloisuus; mutta ilonsäteiden keskellä väikkyi surun ilme, joka herätti sääliä. Hän taputteli hevosta kaulalle.

— Lento, Lento, seiso nyt hiljaa! Heti lähdetään.

Nopeasti hän tarttui satulan nuppuun, asetti toisen jalkansa jalustimelle ja hyppäsi satulaan. Lento ei käskyä odottanut. Hyvää vauhtia, ikäänkuin huvikseen vaan se kuljetti kevyttä taakkaansa Kaupunkinentä kohti.

Kaupungin raunioille kasvaneessa metsikössä hiihti mies. Hän meni arvattavasti kalanpyydyksiä kokemaan, koskapahan suuntasi kulkunsa jälle päin ja olallaan kantoi tuurassa vasua.

Hiihtäjä oli näöltään noin 60-vuotias. Hänellä oli kasvoissaan jäykkä, miltei kova ilme, joka näytti sanovan koko maailmalle:

— Mitä minulla on teidän kanssanne tekemistä? Pysykää loitolla minusta.

Hömötiainen lentää lehahti pihlajaan hänen eteensä. Hän vilkaisi siihen. Hymy värähti hänen suupielissään ja katse muuttui herttaiseksi. Kaikki tilyys oli kadonnut hänen kasvoistaan; mutta hetkeksi vain. Seuraavassa silmänräpäyksessä sai hänen tummaihoisen muotonsa entisen jäykkyytensä. Lieneekö ihon tummuus ollut aivan luontaista, vai lieneekö siihen ollut muutakin syytä, sitä oli vaikea arvostella. Puku ainakin näytti todistavan, ettei sen kantaja pelännyt »puhdasta nokea». Tuo puku oli muutoin oikein pakkasta sietävä. Nahasta tehty alusta loppuun. Pieksut tavalliset, mutta housut, lakki, rukkaset ja takki olivat kaikki lampaan nahasta, villapuoli sisäänpäin ja päällistä vailla.

Kun hän parhaillaan kiersi erästä kivikasaa, kuului huudahdus. Hän katsahti ylös. Siinä vähän matkan päässä musta hevonen korskuen kohosi takajaloilleen. Se oli säikähtänyt tuuralla varustettua nahkapukuista miestä. Turhaan koetti satulassa istuva nainen sitä hillitä.

... Nyt se hurjistuneena syöksyy eteenpäin. Silloin tarttuu luja käsi suitsiin ja pakottaa hevosen pysähtymään. Kummastuneena katsahtaa nainen auttajaansa, ja hänen kauniit silmänsä näyttävät lausuvan kiitosta jo ennen kuin huulet ehtivät sitä tehdä.

Mutta mikä häneen nyt tuli? Mitä hän on nähnyt vieraassa, joka häntä noin suututtaa tahi säikäyttää? Hän tempaa suitset toisen käsistä, ja hevonen lähtee laukkaamaan jäätä kohti, niin että lumi tuiskuna tupruaa sen ympärillä.

Ällistyneenä jäi hevosen pysäyttäjän katsomaan poistuvaa ratsua ja naista, joka istui satulassa niin varmasti kuin olisi ollut siihen valettu. Oliko tuo ihana olento ihminen vai oliko se talven kylmä haltiatar, joka ratsasti kautta huurteisen valtakuntansa? Mutta nuo loistavat silmät, nuo hehkuvat posket, eiväthän ne olleet kylmän näköiset.... Vaan miksi hän ei ollut kiittänyt avusta? Miksi hän oli pelästynyt?

Tulokas, joka seisoi siinä ihmeissään, ei suinkaan näyttänyt pelottavalta. Komea nuorukainen, puku siisti kuin herrasmiehellä, laukku selässä ja miekka vyöllä. Katse suora ja rehellinen, kenties vähän liiaksi vakava noin nuorelle miehelle.

Jo huomasi hän kalastajan.

— Hyvää päivää.

— Jumal' antakoon.

— Ka, Pentti! Terve! Ja herrasmies ojensi kätensä.

— Oletko ystävä vai vihollinen? Minä en anna kättä kuin ystävälle.

— Etkö sinä, Pentti, tunne Sormulan Tuomasta, jolle olet niin monta hyvää kalapaikkaa neuvonut?

— Tuomasko? Ka, kun olet tullut niin isoksi. Terve! ja mitä kuuluu?

— Kuulumiset ovat niin kaukaa, ettei tiedä, onko kaikessa perääkään.

— Onko rauha maassa?

— Pelkäänpä, että on sodan aatto jo Karjalassakin.

Pentin muoto taas synkistyi, kun hän viittasi hoviin päin.

— Tuosta se talo hävisi.

— Mitenkä se hävisi.

— Paloi.

— Missä on talonväki?

— Sikke ja Risto asuvat minun kanssani tuolla takamaalla entisten sysimiesten pirtissä.

— Missä ovat isäntä ja emäntä?

— Mullassa.

Tuomas tuns vanhastaan Pentin harvapuheiseksi. Hän oli nyt puhunut tavattoman paljon, ja Tuomas tahtoi jättää hänet rauhaan. Silloin juolahti hänen mieleensä taannoinen tapaus.

— Kuka oli tuo nainen, joka ratsasti jäällä?

— Hovin Inkeri.

— Vai niin. Hyvästi nyt! Kyllä kohta tapaamme.

Pentti kiiruhti matikka-avannoille ja Tuomas kotiaan kohti. Pentin sana »mullassa» kaikui hänen korvissaan. Pentti ei ollut virkkanut sanaakaan hänen isästään. Entä, jos hänkään ei enää elänyt.

* * * * *

Heikki Sormuinen oli vanhoillaankin sama arvossa pidetty mies kuin nuorena ollessaan. Häntä kohtaan ei oltu uskallettu harjoittaa laittomuuksia, jotka muutoin näinä laittomuuden aikoina olivat niin tavallisia. Vaan hän näki toisten kärsivän kauheaa vääryyttä eikä voinut heitä auttaa, hän kun oli liian vanha lähteäkseen puhumaan heidän puolestansa. Ja jos olisi lähtenyt, tuskinpa häntä olisi uskottu

enemmän kuin hallituksen määräämiä virkamiehiä. Siksipä oli hän päättänyt lähettää nuorimman poikansa, Tuomaan, Turkuun kouluun.

— En minä sinusta virkamiestä tahdo, oli ukko sanonut pojalle erotessa — vaan minä tahdon, että saisit oppia yhtä paljon kuin he ja kykenisit puhumaan maan valloille meidän talonpoikain puolesta. Kerro heille, miten täällä väkivalta hallitsee. Ja kun kerran palajat näitä peltoja kyntämään, niin tuo tullessasi tieto, että laki on turvattoman turva ja väärintekijän kostaja.

Tuomas oli ollut poissa kotoa kymmenen vuotta. Hän oli hyvin edistynyt opin tiellä. Alussa oli tosin ollut vaikeata aivan toisenlaiseen työhön tottuneelle nuorukaiselle istua päiväkaudet kirjojen ääressä. Kotikuusen humina oli usein johtunut hänen mieleensä ja siitä karkoittanut kreikan ja latinan ja vienyt ajatukset kauas Karjalan salomaille. Hän oli muistanut kotiseutunsa sorrettua kansaa; hän oli ajatellut ahkeraa talokasta, joka joutui mieron tielle, kun uusi veronkantaja kiskoi verot toistamiseen samana vuonna. Hän oli muistanut isänsä jäähyväissanat ja ... hän oli taas innolla ryhtynyt työhön.

Muutamien vuosien kuluttua hän jo saattoi antaa opetusta alottelijoille ja siten ansaitsi hän sen verran, minkä elatukseen tarvitsi. Ylioppilaaksi tultuaan tutki hän lakitiedettä. Sillä tavoin luuli hän parhaiten valmistuvansa isänsä määräämää tehtävää varten.

Tuli sitten aika, jolloin Turussakin alettiin pelätä vihollisen hyökkäävän maahan. Ylioppilaat harjoittelivat sotapalvelusta varten. Ja mikäli sotainen innostus kasvoi, sitä laimeammaksi kävi tieteiden palvelus. Sana »sota» oli kaikkien huulilla. Sotaa pelättiin. Sotaan valmistauttiin. Tuomaskin oli innolla ottanut osaa sotaharjoituksiin. Päivä päivältä kasvoi hänessä halu päästä kotipuoleen.

— Siellä minua tarvitaan, vanhan isäni luona, jos vihollinen maahan karkaa, oli hän sanonut kumppaneille hyvästi heittäessään.

Joulukuussa 1709 oli hän ratsain lähtenyt Turusta. Rantasalmen itärajalla oli hänen täytynyt luopua hevosestaan, kun harvaan asutussa ja puutteenalaisessa maassa oli vaikea saada sille muonaa. Suksilla oli hän sitten jatkanut matkaansa.

Kovasti sykki matkamiehen sydän, kun hän hiihtää sujahutti kotipihalle. Hän asetti sukset pirtin seinää vasten. Työmies kulki pihan poikki. Tuomas kätteli häntä ja kysyi kuulumiset; mutta sitä, joka painoi hänen mieltänsä: »vieläkö isä elää?» sitä hän ei kysynyt. Hän astui porstuaan. Siellä tulikin isä häntä vastaan.

Paljon oli isällä ja pojalla toisilleen sanomista. Tuomas kertoi sodan kuulumisista, kahdennentoista Kaarlen voitoista ja tappioista. Hän kertoi töistään ja toimistaan opintoajallaan. Hän oli käynyt sekä maaherran että presidentin luona Turussa pyytämässä oikeutta Karjalan kansalle.

— Kun sota on loppunut, ryhdytään toimiin.

— Jahka rauha saadaan, niin sitten... oli tullut vastaukseksi.

— Niin, rauha, rauha! Oi, jospa saisin kuulla sen sanoman, ennenkuin silmäni ummistan! huokasi Heikki vanhus. Ja hän alkoi kertoa, miten näinä kymmenenä vuonna väkivalta oli viettänyt verisiä riemujuhlia. Hän tiesi mainita töitä niin hirvittäviä, että pöyristytti kuulla niistä kerrottavan.

— Mitenkä semmoinen vankka talo kuin Lieksala saattoi niin lopen hävitä? kysyi Tuomas.

— Vankat olivat aseetkin, joilla siihen iskettiin. Kalman voimat siinä olivat apulaisena, selitti Heikki.

— Muistathan, että majuri Affleck, jota kansan kesken sanotaan Simo Hurtaksi, sai Lieksan hovin haltuunsa Salomon Engbergin jälkeen. Arentimaatpa eivät olleet hänen mielestään kylliksi laajat. Hän tahtoi niihin yhdistää Lieksalan tilukset. Ja Lieksalan talo oli hänelle alituisena silmätikkuna, sen sijalla kun olisi ollut niin pulska paikka hovin rakennukselle.

Siitä on nyt ummelleen seitsemän vuotta, kun eräänä heinäkuun päivänä majuri Affleck tulla pölähti Lieksalaan. Hän määräsi ainoan kotona olevan täysi-ikäisen pojan, Samulin, sotaväkeen. Vuotta ennen oli hän konnan keinoilla saanut vanhimman pojan, Antin, lähtemään sotapalvelukseen. Eikä hänestä sittemmin ole mitään kuultu. Isäntä pyysi saada pitää Samulin kotona, kun toinen pojista oli vasta seitsenvuotias, lupasipa hankkia miehen sijaankin. Mutta siinä ei esteleminen auttanut. Samulin täytyi lähteä. Ja sille tielle hänkin jäi.

Samalla oli majuri tahtonut ostaa Lieksalaa ja tarjonnut siitä aivan mitätöntä hintaa. Mutta Juho oli sanonut pitävänsä maataan rahaa kalliimpana.

Kuukautta myöhemmin oli majuri tullut uudestaan ja tahtonut vaihtaa Lieksalaa erästä taloa vastaan,

joka hänellä oli Paltamossa. Siihenkään ei Juho ollut suostunut, vaan oli sanonut tahtovansa jättää isiensä konnun perinnöksi lapsilleen.

— Sepähän nähdään, oli majuri karjaissut ja paiskannut oven kiinni lähtiessään.

Seuraavan päivän iltana, kun Lieksalan isäntä palasi salolta, jossa hän oli käynyt palohalmettaan katsomassa, tuli majuri kahden rengin kanssa häntä vastaan.

— Tän'iltana ei isännällä ole kiirettä perintötilallensa, sanoi majuri.

— Miehet, sitokaa hänet!

Rengit täyttivät käskyn. Sitten komensi majuri toisen rengeistä kiipeämään nuoreen petäjään ja sitomaan vahvan köyden sen latvaan. Köydellä taivutettiin petäjän latva alas ja siihen sidottiin Lieksalan isäntä niin lujaan, ettei voinut liikuttaa kättä eikä jalkaa. Petäjän annettiin sitten kimmota alalleen ja siitä karsittiin kaikki oksat.

Alussa oli isäntä aikonut puolustautua, mutta huomattuaan aseelliset vastustajansa oli hän heittänyt sen aikeen ja ollut aivan vaiti, kunnes näki ruvettavan puuhun sitomaan. Silloin oli alkanut rukoilla. Affleck ei ollut vastannut sanaakaan rukouksiin. Vasta sitten, kun hänen uhrinsa puun latvassa huojui taivaan ja maan välillä, oli hän irvistänyt pilkallisesti ja huutanut:

— Nythän olet oikein juurtunut isiesi kontuun. Koeta pysytellä siinä niin kauan kuin elät.

Juho ponnisti epätoivoissaan kaikki voimansa saadakseen nuorat poikki. Jänteet paisuivat. Kasvot kävivät sinertävän punaisiksi. Silmät pullistuivat ja suusta pursui vaahto. Mutta nuora ei katkennut. Se vain viilteli syvään miesparan ruumista. Yölepakoita alkoi lennellä hänen ympärillään, ja huuhkajan ääni kuului läheisyydestä.

Lieksalassa ei hätäilty isännän viipymistä. Hän oli lähtiessään ottanut evästä mukaansa ja sanonut, että jos vilja näyttää kypsyneeltä, niin hän menee salon perillä olevaan mökkiin hakemaan leikkuuväkeä eikä tule kotiin, ennenkuin halme on leikattu.

Seuraavana päivänä olivat Pölkkypuron lapset marjassa. He tiesivät hyvän vatukon kaukana metsässä ja päättivät mennä sinne kesän viimeisiä vattuja poimimaan. Vatukkoa lähetessään he kuuluivat kummallista uikutusta. He hiipivät ääntä kohti ja näkivät ihmisen kiikkuvan karsikon latvassa. Kauhistuneina riensivät he kotiin kertomaan asiata. Sieltä vietiin sana heti Sormulaan ja Lieksalaan, ja joukolla lähdettiin ihmettä katsomaan.

Kun Juho saatiin alas puusta, oli hän puoleksi tunnotonna. Paarilla hänet kotiin kannettiin. Onneksi ei vanhan Samulin tarvinnut nähdä sitä surkeutta. Hän oli kuollut vuotta ennen... Juho ei enää tullut terveeksi. Pölkkypuron Leena, joka niinkuin tiedät, mummovainajaltaan on oppinut voiteita keittämään, koetti kyllä parastaan, mutta ei siitä paljon apua ollut. Haavat kyllä paranivat, mutta järki ei tullut entiselleen. Hengenahdistaja rupesi yhä enemmän vaivaamaan, ja Juho kuoli sitten joulun aikana.

Tähän ei majurin vaino loppunut. Hän tahtoi hävittää Lieksalan perinjuurin, jotta saisi rakentaa hovinsa sen sijalle.

Laskiaisen aikaan ilmestyi hän taas näille maille. Pelko kulki hänen mukanaan. Olihan hänestä sanottu jo lapsena, »minne hän vaan pääsee, sieltä pahoja kuuluu». Eikä ollutkaan pelko turha.

Muutamana yönä, kun meidän renki meni hevosia katsomaan, näki hän tulen leimuavan Lieksalassa päin. Me kiiruhdimme kaikki sinne. Ei siellä ollut muuta tekemistä kuin korjata ihmiset ja eläimet hangelta. Lieksalan perheestä ei ollut muita lämpimään saatettavia kuin kaksitoistavuotias Sikke ja seitsenvuotias Risto. Emäntä oli säikähtänyt niin kovasti, kun kuuli huudon »tuli on irti», että oli kaatunut hengetönnä lattialle. Tuli jo nuoleksi seiniä, eikä lapsilla ollut muuta neuvoa kuin kantaa äiti ulos. Taakka oli liian raskas seitsenvuotiaalle. Siitä päivin rupesi Risto käymään kyttyräselkäksi. Sikke sai pahan yskän, kun puoli alastonna ja avojaloin niin kauan tuli hangessa seisomaan. Eikö se yskä viene häntä hautaan? Nyt on hän jo vuoteen omana.

Pirtti ja talli olivat syttyneet yhtäkaaa. Pentti oli kiiruhtanut talliin ja toiset palvelijat navettaan eläimiä pelastamaan.

Vanha Lieksalan emäntä oli kasvattanut orvoksi jääneen Pentin niinkuin oman lapsensa, ja nyt tämä palkitsee hyvät työt hänen lastensa lapsille. Pentti on ollut Sikellä ja Ristolla isänä ja äitinä. Nytkin hän päivät käy kalalla ja metsästävässä ja yöt valvoo sairaan vuoteen ääressä.

— Ja kaiken tämän kurjuuden synnyttäjä on vapaa, on rankaisematta! huudahti Tuomas.

— Niin on vielä, vastasi Heikki — mutta kuka tietää, miten kauan. Affleck on hirmutöillään niin

kiihottanut mielet, että pieninkin väärinteko hänen puoleltaan vaikuttaa kuin kipuna tappurakuontalossa. Yrjö veljesi kävi täällä joulun pyhinä. Hän kertoi nurmekselaisten olevan valmiina millä hetkellä tahansa nousemaan yhtenä miehenä sortajaa vastaan.

* * * * *

Ensimmäisenä arkena läksi Tuomas Pentin pirtille. Oli aamupuoli päivää. Pakkanen paukahteli pirtin seinissä Tuomaan tarttuessa ovenripaan. Ovi oli ulkopuolelta linkussa. Tuomas jo mieli kääntyä pois ovelta ... silloin kuuli hän heikon yskäyksen sisäpuolelta.

— Sikke on yksin kotona ja ovi on susien tähden suljettu, arveli hän ja astui sisään.

Pirtti lämpisi parhaillaan. Noin puolitoista kyynärää korkealta lattiasta oli huone täynnä savua. Savukiemurat leijailivat kepeästi paeten toistaan, ne kohosivat kohti karstaista kattoa ja nousivat vihdoin patsaana lakeisesta tuulen hajoteltaviksi.

— Kuka siellä on? kysyi heikko ääni uunin kupeelta.

— Minä, Sormulan Tuomas. Ja tulija meni ääntä kohti näyttäytyäkseen. Huoneessa oli nähtävästi valvottu pitkiä puhteita, koska oli niin paljon päreen hiiltä lattialla. Vähän savussa tähysteltyään huomasi Tuomas uunin kupeella vuoteen ja sen vieressä matalan jakkaran. Sille hän istuutui, ja kun vähän painoi päätään alaspäin, oli hän savurajan alapuolella. Nyt hän saattoi nähdä vuoteella lepääjänkin. Sairas oli ottanut kasvoiltaan karkean, ryysyisen peitteen, jota hän savun tähden piti siinä uunin lämmitessä. Kasvot olivat kalpeat ja kuihtuneet. Kuka olisi voinut uskoa, että tämä oli entinen punaposkinen, pyöreäkasvoinen Lieksalan Sikke. Hän ojensi laihan kätensä.

— Hyvää päivää, Sikke!

— Jumal' antakoon, Tuomas.

— Eikö sinua palella, kun täällä on niin kylmä? kysyi Tuomas.

— Ei kovin. Kyllä täällä tulee lämmin, kunhan lakeinen saadaan kiinni.

Tuli taas yskän kohtaous. Kun se helpotti, jatkoi Sikke puhetta:

— Pentti on pyydyksillä ja Risto on ollut monta päivää Pölkkypurolla Leenan hierottavana. Tänään hänen pitäisi tulla kotiin.

— Miten sinä, Sikke, tulet toimeen näin yksin koko pitkät päivät?

— Enhän minä ole yksin, kun Risto on kotona ja hovin Inkeri käy melkein joka päivä ja Pölkkypuron pikku Sannakin tulee, kun vaan pakkaselta tarkenee. Ne hoitavat minua ja sitten... Annapas minulle vakka tuolta penkin alta!

Tuomas toi vakan.

— Katso tätä! Sikke otti vakasta vanhaan pumpulihuiviin käärityn kirjan ja ojensi sen Tuomaalle. Se oli tuo vuonna 1701 painettu suomalainen virsikirja.

— Keneltä tämän olet saanut?

— Se on Inkerin kirja. Hän on opettanut Sannaa ja minua lukemaan sitä. Ja Sanna osaa veisatakin. Hänellä on niin heleä ääni.

— Onko Inkeri majurin tytär? kysyi Tuomas vitkastellen, ikäänkuin peläten myöntävää vastausta.

— Ei toki! Voi kun on jano! Tuopissa penkillä olisi maitoa....

Tuomas toi maitotuopin. Juotuansa lepäsi sairastuvan aikaa. Sitten jatkoi:

— Inkerin äiti kuuluu olevan vähän sukua majurille, ja Inkerin isä on kerran pelastanut majurin hengen. He ovat ennen olleet hyvin rikkaita; mutta Inkerin pienenä ollessa on kuningas ottanut heiltä hovit ja maat, että ei jäänyt kuin yksi pieni talo. Siinä he sitten ovat asuneet, kunnes Inkerin isä on kuollut. Inkeri on silloin ollut viisitoistavuotias. Silloin on majuri tullut ja sanonut, että kun ovat sukua ja kun Inkerin isä on pelastanut hänen henkensä, niin heidän pitää muuttaa asumaan hänen hoviinsa Kiteelle. Ei leski eikä Inkerikään ole tahtonut muuttaa; mutta majuri ei ole heittänyt heitä rauhaan, ennenkuin on saanut heidät muuttamaan. Sitten hän on ottanut heidän karjansa ja rahansa ja hopeansa. Yhden hevosen on Inkeri vain saanut pitää. Kolme vuotta Kiteellä asuttuansa on heidän täytynyt muuttaa tänne ja täällä he ovat olleet jo neljättä vuotta. Inkerin äidin pitäisi täällä hoitaa

taloutta, mutta hän on tullut niin kivulloseksi, ettei jaksa paljon mitään.

— Nyt sinä et saa puhua enää, Sikke. Sinä väsyit siitä, ja yskä tulee pahemmaksi, muistutti Tuomas.

Sillä välin olivat kekäleet uunissa palaneet loppuun. Savu oli haihtunut. Tuomas veti hiilet uunista, istui vielä vähän aikaa ja pani sitten lakeisen kiinni.

— Kunhan ei Risto nyt tulisi, hätäili Sikke. — Kuule, Tuomas, jos näet Riston kotimatalla niin elä mene häntä puhuttelemaan. Hän luulisi vieraaksi...

— Eikö hän sitten tahdo vieraita puhutella?

— Kyllä ... mutta kun sinä näytät vähän herralta... Risto luulee kaikkia herroja majurin tovereiksi ja hän tulee aina niin kummalliseksi, kun semmoisia näkee. Hänen päänsä menee sekaisin, ja hän alkaa miettiä kosta.

Tuomas muisti hovin Inkerin käytöksen Kaupunkiniemellä ja sanoi:

— Herroja taitavat täällä tervejärkisetkin kammoksua. Hyvästi tällä kertaa Sikke!

Sikke oli ollut oikeassa puhuessaan Ristosta. Risto oli kummallinen. Mitä vanhemmaksi hän tuli ja mitä suuremmaksi kyttyrä kasvoi, sitä katkerammaksi kävi hänen mielensä. Ensimmältä oli hän joskus osoittanut kiitollisuutta hyväntekijälleen, mutta viime vuosina oli hän käynyt niin harvapuheiseksi, että siinä voitti itse Pentinkin. Ainoa, joka vielä joskus sai hänet hymyilemään ja puhumaan muutaman sanan, oli Pölkkypuron pieni Sanna. Sannalle ei Risto koskaan ollut osoittanut nurjamielisyyttä. Ja kun Sanna istui Siken vuoteen ääressä ja lauleli, saattoi Risto tuntikaudet katsoa tuijottaa häneen.

* * * * *

Viikot vierivät. Keväinen aurinko valmisteli he taittamaan talven valtaa. Entisessä sysimiesten pirtissä valmistihe Sikke poislähtöön. Hän heikkeni päivä päivältä. Ystävät kokivat helpottaa hänen kärsimisiään niin paljon kuin suinkin taisivat. Tuomaskin nähtiin melkein joka päivä Pentin pienessä pirtissä. Hän toi sairaalle mitä parasta oli Sormulan ruoka-aitassa. Inkeri toi äitinsä valmistamia lääkkeitä. Yhteinen rakkauden työ teki näistä molemmista pian ystävykset. Yhdessä he iloitsivat jokaisesta näennäisestä parantumisesta. Yhdessä surivat, kun tauti kovasti kouristi. Yhdessä he sitten kotimatalla tekivät pitkiä hiihtoretkeä. Kun tuli kierä jää, ratsastivat he pitkin Pielisen jähmettynyttä pintaa.

Hanget sulivat. Lieksanjoki loi jääpeitteensä. Koski kohisi entistä kovemmin, ja aallot loiskivat Kaupunkiniemen rantaa vasten. Kevät oli tullut. Ei Tuomas eikä Inkerikään milloinkaan ennen ollut huomannut kevättä niin ihanaksi. Heillä oli kevät sydämässä....

Lieksan hovin kartano oli, kuten ennen on mainittu, kaksikerroksinen. Kivijalka oli korkea, ja siinä oli kellareja. Kansan kesken kulki puheita, että niitä ei käytetty ainoastaan nauriin ja oluen säilytyspaikoiksi, vaan että niiden pimeissä komeroissa kitui ihmisiäkin... Sellaisia, joita majuri tahtoi kaikessa hiljaisuudessa saada päiviltä pois.

Alakerrassa ei ollut muita asuinhuoneita kuin iso tupa kummassakin päässä. Niitä erotti pitkä porstua. Sen pohjassa joen puolella oli kaksi tilavaa huonetta, joista toista käytettiin jyvä-, toista ruoka-aittana. Aittojen välillä oli leveä sola, josta ovi vei joen puolelle karjapihaan. Porstuan sillassa oli luukku, josta mentiin kellareihin. Vihamiehiä ja varkaita peläten oli Affleck asettanut säilytyshuoneet asuinhuoneiden väliin. Ruoka-aitan ja metsän puolisen tuvan välillä johtivat portaat yläkertaan. Tämä oli jaettu samalla tavalla kuin alakerta, paitsi että siinä oli kaksi asuinhuonetta rinnatusten kummassakin päässä. Järven puoliset huoneet olivat majuria ja hänen vieraitaan varten. Metsän puolisisissa huoneissa asui Inkeri äitineen. Yläkerran säilytyshuoneita käytettiin vaate-aitoiksi.

Yläkerrassa olivat hovin huoneet hyvin hatarat, niin ettei niissä liioin lämmin pysynyt, kun tuisku seinään soi. Inkerin äiti oli kylmissä huoneissa saanut taudin, ja jokainen talvi sitä pahensi. Välistä oli hän vuoteen omana viikkokaudet, ja Inkerin täytyi silloin pitää huolta taloudesta.

Kirkas keväinen päivä oli puolessa. Hovin asukkaat olivat äsken syöneet päivällistä, ja palvelijat viipyivät vielä tuvassa. Inkeri seiso i vaateaitassa ja punnitsi puupuntarilla jauhoja Pölkkypuron Leenalle. Tämä oli kehrännyt saran loimia talon tarpeeksi ja sai jauhoissa palkkansa.

Silloin kuului komentava ääni alakerrasta:

— Jyrki, kanna aseet ja matkalaukku minun huoneeseen ja anna hevosille kauroja!

Inkeri kalpeni, ja Leenalta oli vähällä jauhopussi pudota käsistä.

Majuri siellä puheli, ja Jyrki, jolle käskyt annettiin, oli hänen renkinsä ja apulaisensa kaikissa ilkitöissä. Jyrki oli tavattoman voimakas ja tavattoman julma. Hän oli aina Affleckin mukana sekä kotona että matkoilla.

— Voi, mitähän taas tapahtuu, kun nuo ovat liikkeellä? vaikeroi Leena.

Jyrki tulla tömisti kapineita kantaen yläkertaan, ja majuri jäi väentupaan vaatimaan tiliä reingeiltä heidän töistään sitte hänen viime käyntinsä. Semmoinen oli hänen tapansa. Ja voi sitä, joka tilinteossa joutui moitteen alaiseksi!

Seuraavana aamuna nousi Inkeri aikaisin, toimitti taloustyöt ja hoiteli sairasta äitiään. Sitten hän läksi Sikkeä katsomaan.

Tämä makasi silmät kiinni. Loppu näytti lähestyvän. Inkeri olisi mielellään viivähtänyt ystävän kuolinvuoteella, mutta hän ei uskaltanut nyt, kun majuri oli mailla.

Tuomas läksi Inkerin kanssa. Kun he olivat tulleet puoliväliin kotimatkaa, ratsastaa karahutti joku heidän sivuitsensa. Se oli majuri. Ohi tultuaan pyörähytti hän hevosensa ja tervehti kohteliaasti silmät sirrallaan ja ilkeä hymy ohuilla huulillaan. Sanaakaan virkkamatta käänsi hän taas hevosensa ja ratsasti pois.

Iltapuolella, kun Inkeri istui äitinsä vuoteen ääressä, astui majuri viereiseen huoneeseen. Äiti siitä säikähti niin, että rupesi vapisemaan, ja Inkerin piti mennä majuria puhuttelemaan.

Hänen tuli äitinsä puolesta tehdä tili taloudesta, lehmistä ja lampaista, kehruuksista ja kankaista. Majuri näytti olevan tyytyväinen kaikkeen. Hän oli ystävällisen liukas.

Äkkiä käänsi hän puheen toisaalle. Hän valitti rahvaan tottelemattomuutta ja viekkautta. Hän moitti heidän törkeitä tapojaan.

— Näin eilen, sanoi hän sitten — sinun seurustelevan erään miehen kanssa, jonka isällä on ollut suuri vaikutusvoima noihin uppiniskaisiin ihmisiin. Kansa kuuluu odottavan pojasta isän vertaista. Mutta hän olisi tyhmä, jos käyttäisi valtaansa samalla tavalla kuin isä. Minä tahtoisin antaa hänelle hyviä neuvoja. Mutta hänen pitää ensin saada tietää, että minä olen hänen ystävänsä. Tuommoinen valkea kyyhkynen, kuin sinä, voi saada suuria aikaan. Houkuttelepas hänet tähän. kyyhkyslakkaan, niin annan sinulle anteeksi, että annoit rukkaset luutnantille ja kirjurille.

Inkeri oli punastunut, kun tuli puhe Tuomaasta. Kuullessaan majurin ehdotuksen oli hän kavahtanut istuimeltaan. — Tuomas majurin ystävä! Ja häntäkö verrattiin luutnanttiin ja kirjuriin! Nämä olivat majurin juomaveikkoja ja kätyrejä. He olivat yhtä julmia ja yhtä rivoja kuin hänkin; mutta vähemmän lahjakkaina he eivät kyenneet harjoittamaan vääryyttä niin suuressa määrässä kuin hän.

Inkeri tiesi, että mainitut miehet olivat tarjonneet Affleckille hyvän palkinnon, jos tämä hyvällä tai pahalla saisi hänen mielensä muuttumaan. Hän tiesi myös majurin mieluummin tahtovan antaa hänet kirjurille, sillä tämä oli luvannut maksaa kaksikymmentä taalaria enemmän kuin toinen.

— Niin, jatkoi Affleck — ei Sormuinen katuisi, jos rupeaisi minun ystäväkseni. Minä pitäisin teille häät...

— Ei ikinä hänestä tule teidän ystäväänne, huudahti Inkeri.

— Jos rakastat Sormuista, niin punnitse sanasi! Minä voin tehdä teidät kumpaisenkin onnettomaksi.

— En tiedä suurempaa onnettomuutta kuin joutua väärintekijäin ja murhamiesten ystäväksi...

— Vai sinä uskallat! kähisi Affleck. — Minä panetan sinut kellarin ahtaimpaan koppiin... Niin ... kukapa estäisi minua sitä tekemästä...?

— Hän, jonka tahdotta ei varpunenkaan putoa maahan, ja ... minun isäni muisto, vastasi Inkeri, astui äitinsä makuuhuoneeseen ja sulki oven.

Raivostuneena katsoi majuri hänen jälkeensä. Hän teki liikkeen ikäänkuin rynnätäkseen ovea kohti, josta Inkeri oli kadonnut. Mutta hän malttoi mielensä ja jupisi hammasta purren:

— Maltahan, ylpeä tyttö! Nöyrästi sinä vielä rukoilet armoa rakastetullesi. Minä tahdon nähdä sinut polvillasi edessäni, ja jos ei Sormuisesta tule minun miehiäni, niin ei hän saa elää.

Suljettuaan oven jäi Inkeri seisomaan kuin kivettyneenä. Vasta sitten kun hän kuuli majurin paiskaavan kiinni oman huoneensa oven, höltyi jännitys hänen kasvoissaan. Hän heittäysi polvilleen äitinsä vuoteen viereen, kietoi käsivartensa äidin kaulaan ja purskahti itkuun.

— Lapsi kulta! Ja äiti silitti hellästi tyttärensä vaaleita kiharoita. — Älä nyt noin pelkää. — Ei majuri toki tänne tule. Ja Sormuinen on mies, joka pitää puolensa. Onhan hänellä koko kansa takanansa.

— Voi äiti! Enhän minä pelosta itke... Majuri on vuodattanut myrkyä minun onneni maljaan ja on katkeroinnut sen kokonaan. Nyt minun täytyy välttää Tuomaan seuraa.... Minä en tahdo houkutella häntä tähän taloon! Minä en tahdo saattaa häntä majurin kanssa tekemisiin. Ja Inkeri itki, niin että sydän oli pakahtumaisillaan....

Seuraava päivä oli sunnuntai. Tuomas käveli metsässä suunnaten kulkunsa sairaan asuntoa kohti.

Kun hän läheni pirttiä, kuuli hän sieltä laulua. Hän kiiruhti käyntiään. Pirtin ovi oli auki. Siitä näki hän Inkerin ja Sannan istuvan tuolla tutulla matalalla jakkaralla ja veisaavan Inkerin kirjasta. Juhlallisina kajahivat sävelet matalassa majassa. Jo kuuli hän sanatkin.

»Kaikk' enkelit myös kuullaan
Suloisest' laulavan,
Kauniimmast' kuin tääll' luullaan
Rauhaa julistavan.
Kaikk' kuin on Luoja luonut,
Iloitsee iloisest',
Ett' pääsinpäivän suonut
On Jumal' julkisest'».

veisasivat Sanna ja Inkeri. Vuoteella lepääjä toisti hiljaa »pääsinpäivä». Sitten hän avasi silmänsä, katsahti ylöspäin, hymyili ja sulki ne jälleen ja näytti nukkuvan. Hän oli päässyt. Koko hänen muotonsa näytti hymyilevän.

Pentti istui vuoteen laidalla pää kumarruksissa. Hän pyyhkäisi karkealla kädellään kyynelen ahavoittuneelta poskeltaan. Riston ahtaasta rinnasta kohosi tuon tuostakin syvä huokaus. Kasvot värähtelivät tuskallisesti, mutta kyyneltä ei kiiltänyt hänen silmissään. Hän ei voinut itkeä. Sen taidon oli hän unohtanut sinä yönä, jolloin hänen kotinsa paloi poroksi.

Viimeisen kerran läksivät Tuomas ja Inkeri Siken vuoteen äärestä kotiin. He olivat vaiti. Kuoleman majesteettillisuus oli vallannut heidän mielensä.

Kun he tulivat sille paikalle, jossa majuri oli ratsastanut heidän sivuitsensa kysyi Tuomas:

— Vieläkö majuri on näillä tienoilla?

Inkeri näytti heräävän kuin unesta. Hän säpsähti. Hänen muotonsa synkistyi.

— Ei, vastasi hän matalalla äänellä.

— Milloinka hän tulee taas?

— Elokuussa.

Tuomas rupesi puhumaan muista asioista, mutta Inkeri pysyi ääneti tai vastasi niin yksikantaan, että keskustelu taas pysähtyi.

Kun he tulivat tienhaaraan, jossa heidän piti erota, alkoi Inkeri puhua.

— Nyt me emme enää saa tavata toisiamme. Sinä et millään muotoa saa tulla hovissa käymään... Itku tukahutti Inkerin äänen. Mutta Tuomas huudahti hämmästyneenä:

— Mitä sinä sanot? Miksi me emme saisi tavata toisiamme?

Inkeri koetti voittaa liikutuksensa.

— Elä kysy! Elä kysy! Mutta jos Affleck tapaa sinut, niin ole varovainen. Ja kuule, Tuomas, ethän koskaan unhotta sitä asiaa, jota varten isäsi on sinut kasvattanut...

Tuomas aikoi vastata, mutta ei ehtinyt. Inkeri ojensi kiireesti kätensä ja sanoi hätäisesti:

— Hyvästi! Muista ettet saa tulla meille ja että sinun pitää varoa majuria!

Sitten hän läksi nopein askelin kulkemaan hovia kohti.

* * * * *

Mönninselältä ja Lieksanjoesta kohosi usva. Se levisi yli niemen ja metsän. Se kietoi vaippaansa

pellon ensimmäiset kuhilaat ja niityn viimeiset ruot. Se teki tavallista aikaisemmin lopun päivästä.

Äitinsä sairastuoteen ääressä istui Inkeri. Pöydällä vuoteen vieressä paloi talikynttilä. Siinä oli karsi palanut pitkäksi. Inkeri ei sitä huomannut. Käsityö oli vaipunut helmaan, ja kädet lepäsivät toimettomina. Hän katsoa tuijotti ulos sumuiseen ilmaan. Noin synkkää oli hänen elämänsäkin.

Nyt liikahti äiti. Hän tahtoi kuulla luettavan. Inkeri niisti kynttilän, otti raamatun ja avasi sen. Hän tiesi äidin lempipaikan ja alkoi: »Ja Jumala on pyyhkivä pois kaikki kyyneleet heidän silmistänsä, ja ei kuolemata pidä silleen olemaan, eikä itkua, eikä parkua, eikä kipua pidä silleen olemaan; sillä ne entiset pois menivät.»

Hän aikoi lukea eteenpäin, mutta pysähtyi äkkiä. Portailta oli kuulunut sipsuttavia askeleita. — Olisikohan siellä varkaita? Palvelijat eivät vielä olleet ehtineet kotiin suoniityltä, jossa viimeiset heinät oli korjattu. Vähäkuuloinen emäntäpiika oli yksin kotona lehmiä lypsämässä ja ruokaa laittamassa.

Inkeri meni toiseen huoneeseen ja asettui ovelle kuuntelemaan. Hän kuuli majurin huoneessa käytävän ja askelten taas sipsuttavan alas. Oven raosta välkähti valoa. Inkeri hiipi hiljaa portaita alas, kunnes tuli niin kauas, että saattoi nähdä, mitä alhaalla tapahtui.

Avonaisen kellariluukun vieressä seisoi mies avojaloin ja kynttilä kädessä. Inkeri tunsu hänen jättiläishartiansa takaapäinkin. Jyrki se oli. Kynttilän valossa näki hän vielä kaksi ihmistä, toisen seisollaan ja toisen pitkällä. Edellinen oli majuri, jälkimäistä hän ei tuntenut. Tuntemattomalla oli kädet ja jalat sidottuna ja kapula suussa.

Jyrki ojensi majurille kaksi avainta, jotka Inkeri oli nähnyt riippumassa majurin huoneessa vuoteen yläpuolella. Toinen niistä oli olutkellarin avain, mutta mihin toinen kuului, sitä ei Inkeri tietänyt. Kerran oli hän kysynyt sitä vanhalta emäntäpiialta ja saanut vastaukseksi:

— Mitä ne lapset kaikilla tiedoilla!

Majuri pisti avaimet taskuunsa, ja Jyrki veti saappaat jalkaansa. Sitten he vetivät yhdessä vangin luukulle. Mies parka ähki tuskallisesti. Kapula esti häntä ääntä päästämästä, mutta silmät puhuivat. Ne puhuivat kieltä, joka tunki sydämeen. Inkeri oli vain vilahdukselta nähnyt vangin katseen. Hänet valtasi ääretön sääli. Hän oli vähällä parkaista poloisen puolesta... Mutta räakkääjät eivät säälineet. Potkimalla he sysivät vangin alas luukusta. Kuului jysäys. Majuri otti kynttilän käteensä ja laskeusi rengin kera kellariin jatkamaan tointansa.

Inkeri vapisi niin, että jalat tuskin kantoivat. Seuraavana yönä ei uni tullut hänen silmiinsä. Hän näki alituisesti räkkätyn miehen haikean katseen. Ja hän mietti ja mietti, miten voisi pelastaa hänet...

Inkeriä värisytti, kun hän ajatteli, että hänen piti tavata ja puhutella majuria. Äiti oli niin heikko, että Inkeri hyvällä syyllä olisi voinut olla hänen luotaan liikahtamatta, jos ei tuo tilinteko taas olisi ollut...

Päivä koitti, mutta majuri ei tullut tiliä vaatimaan.

Ja mikä oli vielä kummempaa, hän ei sen kuluessakaan virkkanut mitään ei rengeille eikä piiiille. Levottomana käveli hän edestakaisin, läksi ratsastamaan ja palasi vähän ajan kuluttua.

— Nyt on kumma tulossa, kun itse paholainenkin pelkää, sanoi eräs rengeistä, kun näki majurin taas iltapäivällä lähtevän liikkeelle.

Majuri ratsasti Sormulaan päin, mutta ei lähestynyt taloa. Metsää sen ympärillä vain risteili ja joka tien kohdalla tähyteli. Ja tuota oli hän tehnyt useita kertoja samana päivänä.

Kotvasen noin samoiltuaan huomasi hän tien polvekkeessa miehen, jonka hänen tarkka silmänsä heti tunsu Tuomas Sormuiseksi. Majurin silmät välähtivät. Hänen ohuet huulensa vetäysivät ilkeään hymyyn. Hän ratsasti tulijaa vastaan, laskeusi hevosen selästä ja tervehti ystävällisesti.

Liikutetun näköisenä ja väräjävin äänin kertoi hän Inkerin äidin olevan kuolemaisillaan ja kaikin mokomin tahtovan tavata Tuomasta. Kuvaillessaan äidin levottomuutta ja tyttären surua osasi hän niin mainiosti näytellä mitä hellintä osanottoa, että sai kuulijan luottamuksen heräämään.

— Eihän Inkeri voinut aavistaa tämmöistä tapausta, kun hän kielsi minua hoviin tulemasta, arveli Tuomas itsekseen. Sitten hän kysyi:

— Tietääkö Inkeri tästä asiasta?

— Itse hän kävi pyytämässä, että lähettäisin teitä noutamaan. Mutta minä luulin paremmaksi lähteä itse. Kenties palvelija ei olisi voinut oikein selittää asiaa. Nyt on joka hetki kallis. Ajatelkaapas, jos tulisitte liian myöhään... Eukko parka ei saisi rauhaa haudassaan, ja tytär...

— Minä tulen heti, jouduttihe Tuomas sanomaan, ja miehet läksivät kiireesti kulkemaan hovia kohti.

Päivä oli ollut helteinen. Vielä illan tultuakin tuntui kuumuus rasittavalta niinkuin tavallisesti ukkosen edellä. Tuomas pyyhkäisi hikeä otsaltaan astuessaan hovin porstuaan. Siellä tuli Jyrki vastaan. Majuri iski silmää hänelle.

— Sairas nukkuu nyt, ja Inkeri käski vieraan odottaa, kunnes hän herää, selitti Jyrki.

— No, mennään sitten minun huoneeseeni odottamaan. Jyrki, tuo olutta meille! käski majuri ja alkoi nousta yläkertaan. Tuomas seurasi häntä.

— Kunhan sairras ei nukkuisi liian kauan... Isä tulisi levottomaksi, jos en joutuisi kotiin yöksi... Jospa nyt saisin nähdä Inkerin tai edes kuulla hänen äänensä, mietti Tuomas.

Mutta sairaan puolelta ei kuulunut hiiskaustakaan.

Majuri oli hyvin ystävällinen ja puhelias. Hän kertoi maanviljelyksestään ja toimistaan Lieksan hovissa. Jyrki asetti kaksi oluthaarikkaa pöydälle ja loi samalla pikaisen katseen vieraaseen. Tuo katse toi Tuomaan mieleen — hän ei osannut tehdä itselleen selkoa, minkätähden — Inkerin sanat: »sinun pitää varoa majuria». Ja hän päätti olla varuillaan.

Majuri tarttui toiseen oluthaarikkaan ja käski Tuomaan ryyppäämään toisesta.

— Minua ei janota.

— Onko minun olueni niin huonoa, ettei se kelpaa muuhun kuin janoa sammuttamaan, ärjäisi majuri ja paiskasi tuoppinsa pöytään, niin että sen sisältö läikähti ja vaahtoava olut valui lattialle muodostaen mutkaisia juovia pitkin pöytälaataa.

— Saattaahan se olla hyvääkin, mutta minun ei nyt tee mieleni sitä maistamaan. Toista asiaa vartenhan minä olen tänne tullut.

— Niin ... no ... niin... hoki majuri koettaen tyyntyä. — Mitä sinä, Jyrki, siinä seistä lojotat? Laita työkalut kuntoon! Niitä ehken tarvitaan.

— Jo ne ovat kunnossa, sanoi Jyrki ja vetäysi toiseen huoneeseen.

Majuri alkoi taas puhella samalla liukkaalla ystävällisellä tavalla kuin äsken. Hän vakuutti aina harrastaneensa oikeutta ja rangaisseensa vääryyttä ja sentähden saaneensa julmurin nimen. Hän valitti, ettei kansa ymmärtänyt hänen hyvää tarkoitustaan.

— Minun isäni ei ollut syntynyt Suomessa, sanoi hän. Siinä luultavasti on syy, jonka tähden ihmiset täällä eivät minua käsitä ... enkä minä heitä... Jos minulla olisi toverina ja apulaisena mies, johon he luottaisivat, niin kyllä heidän silmänsä aukenisivat näkemään, että minä tarkoitan vain heidän parastansa... Teillä on perintönä isältänne kansan luottamus yhtä suuressa määrässä kuin minua on kohdannut epäluulo. Ruvetkaa ystäväkseni! Auttakaa minua! Matkustakaa Nurmekseen sanomaan veljellenne, että tahdon ruveta hänenkin ystäväkseen... Kuulkaa, huusi majuri, kun Tuomas tahtoi keskeyttää häntä, kuulkaa, minkä palkinnon minä teille tarjoon! Te saatte Inkerin vaimoksenne ja tämän hovin asunnoksenne.

— Jos te harrastatte oikeutta ja tarkoitatte hyvää, herra majuri, vastasi nyt puolestansa vakavasti Tuomas — niin elkää tarjotko tätä hovia minulle, vaan hänelle, jolle tämä maapala oikeastaan kuuluu.

— Ketä tarkoitatte?

— Tarkoitan häntä, jolta te olette ryöstänyt kaikki, isän hoivan ja äidin lemмен, terveyden ja iloisen elämän siskojen seurassa. Te ette kaikella mahdillanne voi tehdä kyttyräselkäisestä, synkkämielisestä Ristosta sitä tervettä, reipasta miestä, joka hänestä ilman teidän hirmutöitänne olisi tullut. Mutta hänen omaisuutensa te voitte antaa hänelle takaisin. Tehkää se! Koettakaa, mikäli mahdollista on, kaikkialla korvata ja sovittaa rikoksianne, niin saatte nähdä, että Suomen kansa käsittää hyvän tarkoituksenne... Te tarjootte minulle palkkaa ystävydestä. Ei minun ystävyttäni saada ostamalla. Ja mitä Inkeriin tulee, niin luulen hänen äitinsä kutsuneen minut sitä varten...

Pilkallinen naurun hohotus keskeytti Tuomaan viimeisen lauseen. Majuri oli asettunut seisomaan hänen eteensä, kasvot punaisina kiukusta. Hänen mustat silmänsä leimahtelivat kuin petoeläimen, joka on valmiina syöksymään saaliinsa kimppuun.

— Te huudatte liian kovasti, Tuomas Sormuinen. Jos eivät ovet olisi niin tarkasti suljetut, saattaisi suloinen Inkeri kuulla sananne ja tulla jatkamaan saarnaanne. Hän on hyvin rohkea, kun sattuu,

liiaksikin rohkea. Vahinko ettette huoli semmoisesta morsiamesta. No, olkoon niinkuin tahdotte... Inkerin saa toinen.

— Sitä minä en salli! huusi Tuomas ja astui askelen ovelle päin. Minä menen heti puhuttelemaan....

— Jyrki! Valmis! karjaisi majuri ja tarttui takaapäin Tuomaan molempiin käsiin.

Silmänräpäyksessä oli Jyrki paikalla ja työnsi kapulan Tuomaan suuhun. Kun hän siitä kumartui ottamaan nuoraa lattiasta, tempasihe Tuomas irti ja juoksi ovea kohti. Se oli lukossa. Kerran vain ennätti hän lyödä oveen, niin että koko kartano kajahti. Toisen läimäyksen hän antoi majurille, joka siitä kellahti maahan.

— Sinä katala, kähisi majuri nousten seisaalle. Sitten isäntä ja renki yhdessä kaatoivat Tuomaan ja sitoivat hänen kätensä ja jalkansa.

Sillä välin oli aurinko mennyt mailleen. Pilviä keräytyi taivaalle. Ilma oli tukalan painostava.

— Sytytä kynttilät! komensi majuri.

Jyrki otti tulukset taskustaan, iski tulta taulaan ja sytytti kaksi talikynttilää.

— Tuo enemmän olutta! kuului seuraava käsky.

Ja Jyrki toi olutta. Sitä maistellessa alkoi majurin mieli käydä iloiseksi.

— No, Jyrki, mitäs sanot, kun on jo kaksi lintua häkissä? Kunhan vielä kaksi saadaan, niin ei kapinasta tule mitään. Ei ne tyhmit talonpojat mihinkään kykene, kun päälliköt ovat poissa... Missähän Björn viipyy? Hänen olisi pitänyt tulla jo eilen. Neljän päivän kuluttua me lähdemme. Jos hän ei siihen ole ehtinyt tulla, niin hän ei tulekaan. Me tapaamme hänet Kajaanin ja Nurmeksen välisellä tiellä.

Majurin näin puhetta jatkaessa oli taivas peittynyt pilviin. Salamoita välähteli tuon tuostakin taivaan rannalla, mutta jyrinää ei vielä kuulunut. Alakerrassa oli väki mennyt levolle.

— Maljasi! huusi majuri rengilleen, joka paraikaa kallisti Tuomaalle tarjottua tuoppia. Ja hän kulautti omastaan viimeisen pisaran.

— Sinä tuot tätä juotavaa niin vähin erin. Hae olutta ämpärillä! Kun tuommoinen otus saadaan, niin kannattaa juoda peijaisia.

— Tännekö tämä heitetään? Jyrki seiso! Tuomaan ääressä.

— Eikä heitetä. Herra Sormuinen on vietävä makuuhuoneeseensa. Eiväthän nuorat jouda jäämään hänen käsiinsä ja jalkoihinsa. Tarvitaanhan niitä muuhunkin. Tartu kaulukseen, Jyrki! Minä köydestä kannatan jalkapuolta.

Majuri oli nyt oikein iloisella tuulella. Hän rallatti hiljaa ja heilutti kuljetettavaansa tahdissa. Suurella mielihyvällä hän sivumennen lyödä naksahutti Tuomaan jalkoja ovenpieleen.

Seinänpituusella puupenkillä äitinsä kamarissa makasi Inkeri. Hän ei ollut riisuutunut. Siihen vaan oli heittäytynyt vähäksi aikaa. Rasittava ilma oli nähtävästi heikontanut sairasta. Häntä vaivasi alituinen jano, ja Inkerin täytyi vähän väliä käydä noutamassa vettä kellarista, jossa hän koki säilyttää sitä kylmänä. Inkeriä kauhistutti joka kerta, kun hänen täytyi laskeutua sen synkkään holviin.

— Olivatko kiduttajat lopettaneet illallisen uhrinsa tuskat, vai makasiko tämä köysissä ja kapula suussa jossakin kellarin kaukaisessa komerossa? Onnettoman kohtalo vaivasi Inkeriä unissakin. Hän näki salaman iskevän kellariin ja katkaisevan köyden, jolla vangin kädet olivat sidotut. Tämä kurotti kätensä. —

— Tule auttamaan...

Kova pamaus herätti Inkerin. Rajuilma oli puhkeamaisillaan.

— On niin kuuma, kuului äidin ääni vuoteelta. — Hae kylmää vettä, Inkeri.

Inkeri riensi sairaan luo, asetteli päänalusta ja meni sitten vettä noutamaan. —

Kun hän avasi oven, kuuli hän kovaa kuorsaamista rakennuksen vastaisesta päästä. Jyrki oli kuumuuden vuoksi jättänyt oven auki.

— Nyt se on tehtävä, jos milloinkaan, kuiskasi Inkeri. Kiireesti toimitti hän veden äidille, otti tumman

liinan päähänsä, tulukset ja kynttilän mukaansa ja läksi hiipimään majurin huonetta kohti.

Ulkona raivosi myrsky. Sade huuhtoi seinä ja pieniä ikkunaruutuja. Salamoita singahteli, ja jyrinä kuuluu yhtä mittaa. Majuri ja hänen renkinsä vaan nukkuivat ja kuorsasivat kilpaa.

Jo oli Inkeri ehtinyt sisähuoneeseen, jossa majuri makasi. Salaman valossa oli hän nähnyt avaimet, jotka riippuivat vuoteen yläpuolella.

— Voi kauheata, jos majuri heräisi... Inkeri nousi varpailleen ja ojentihe nukkujan yli. Mutta vaikka hän kuinka kurotti kättänsä, ei hän ylettänyt avaimiin. Salaman valossa huomasi hän pöydän päässä tuolin. Hiljaa siirsi hän sen vuoteen viereen, nousi sille ja sai avaimet käsiinsä.

Päästyään majurin huoneesta veti Inkeri syvään henkeä. Hän vapisi, mutta kellari ei häntä enää kammoksuttanut. Hän riensi sinne. Siellä otti hän tulukset taskustaan, iski tulta ja sytytti kynttilän. Sitten avasi hän olutkellarin oven. Ukkonen jyrisi hirvittävästi. Kellarissa synnytti sen pauke jylhän jyminän.

Inkeri katseli ympärilleen. Kosteina kiilsivät seinän kivet. Ja tuolla, suuren tynnörin luona oli ovi... Hitaasti asteli hän sinnepäin. Häntä, rupesi taas pelottamaan. Hän asetti kynttilän tynnörille ja aikoi avata ovea. Mutta pelko pidätti kättä.

— Mitä kätki tuo ovi? Minne se johti? Hautakammioonko, jonne ihmisiä elävinä haudattiin?

Silmänräpäyksen seiso i hän epäröivänä. Ukkonen jyrähti mahtavasti.

— Kaikkivaltiaan ääni. Hän, kaikkivaltias Jumala, on myöskin hautojen Herra.

Inkeri asetti avaimen lukkoon, vään i sitä ja työnsi ovea kaikin voimin.

Ovi oli niin laitettu, että se kikkahti auki odottamattoman nopeasti. Kellarin pohja sen takana oli jalkaa syvempi kuin toisella puolella. Inkeri horjahti. Hän olisi pudonnut, jos ei kaksi tukevaa kättä olisi ottanut häntä vastaan.

— Inkeri! huudahti vastaanottaja.

— Tuomas! Sinäkö täällä...? Joko majuri on hävittänyt Sormulankin?

— Etkö sinä tietänyt, että minut haettiin tähän taloon?

— En, en mitään siitä...

— Minut on saatu tänne petoksella... On täällä toinenkin. Sipo Nevalainen Nurmeksesta.

Inkeri kääntyi katsomaan vierasta. Niin, tuo oli sama mies, jonka kohtaloon hänen väkisinkin oli täytynt ottaa osaa. Inkeri kätteli häntä.

— Teitähän minä tul i pelastamaan. Minä näin, kun Teidät sysättiin kellariin... Jos en minä olisi sitä nähnyt, sanoi Inkeri katsoen kynnelsilmin Tuomaaseen — niin olisitte saaneet olla tässä kauheassa paikassa kuinka kauan....

— Me olisimme saaneet kuolla nälkään. Se on nähtävästi tarkoitus. Nevalaiselle ei ole annettu ruokaa eikä juomaa sittenkuin hän tänne heitettiin.

Inkeriä värisytti. — Lähdetään pois täältä.

Hän otti kynttilän käteensä ja Tuomas lukitsi oven. Mennessään kertoi Tuomas, miten hänet oli houkuteltu hoviin tulemaan ja mitä hän oli saanut tietää majurin huoneessa. Kun miehet olivat päässeet porstuaan, sammutti Inkeri tulen ja pani kiinni luukun.

— Onko äitisi todella hyvin kipeä? kysyi Tuomas.

— On. Hän on hyvin heikko. Luulen, että hän kohta seuraa Sikkeä. Inkeri hyrähti itkuun.

— Elä itke, Inkeri. Tuomaan ääni värähteli myös. — Ennen kuin neljännen päivän aamu koittaa, täytyy meidän olla täällä miesjoukolla. Silloin tulee hirmuvallasta loppu. Sinut ja äitisi vien minä kotiin. Tulethan sinne?

— Tulen.... Jos vaan äiti jaksaa...

— Te olette pelastanut henkeni, puuttui nyt Nevalainen puheeseen. — Jumala sen teille palkitkoon! Kapina on tekeillä majuria vastaan. Ilman teidän tointanne olisi se kenties mennyt myttyyn; sillä minulla on tärkeä sana saatettavana.

Inkeri avasi ulko-oven. Yö oli pilkkopimeä, ukkonen kävi harvemmin, mutta vettä tuli tulvanaan.

— Ensi kerran kun tavataan, on minun vuoroni pelastaa sinut, sanoi Tuomas lähtiessään. — Elä pelkää, jos kahakka syntyisi... Ei sitä kauan kestä. Hyvästi, Inkeri.

— Hyvästi.

Pimeässä hapuillen oli Inkeri löytänyt tuolin majurin vuoteen vieressä. Hän oli noussut sille ja asetti juuri avaimia naukaan, kun huone yhtäkkiä välähti valoisaksi ja jyräys, paljon kovempi entisiä, tärisytti ikkunoita. Jyrki hypähti vuoteeltaan.

Inkeri tuskin uskalsi hengittää. Hän seisoj tuolilla ja puristi käsiään rintaansa vasten. Pimeys ympäröi häntä. Jyrki kuului taas heittäytyvän tilalleen. Mutta Inkeri ei uskaltanut liikahtaa. Aika tuntui hänestä äärettömän pitkältä.

Vihdoin ilmoittivat äänekkäät kuorsaukset, että Jyrki taas nukkui, ja tyttö uskalsi lähteä pois.

Sade oli melkein tauonnut. Rajuilma oli lopussa. Äiti näytti nukkuvan.

— Pelastetut, hirmuisesta kuolemasta pelastetut! Kiitos Jumalan!

Ja Inkeri nukkui niin makeasti kuin nukutaan hänen iällään, kun on kova päivätyö päätetty ja hyvä omatunto päänaluksena.

Sinä yönä pantiin Sormulassa evästä viidelle miehelle, ja päivän sarastaessa läksi talosta viisi ratsastajaa kiitämään mikä pitäjän valtatietä, mikä korvessa kiertelevää polkua myöten.

Majuri yhä jatkoi rypiskelemistä. Hän huusi ja loilotteli huoneissaan yötä päivää. Kolmantena päivänä nukkui hän päivälliseen asti. Noustuaan hän meni väentupaan. Siellä potkaisi hän talon vanhaa kalastaja-ukkoa, joka oli ruvennut uunin viereen ruokalevolle, ja löi korvalle renkipoikaa, joka parhaillaan kantoi täyttä vellivatia eikä sentähden kyennyt ottamaan lakkia päästään majurin tupaan tullessa. Emäntäpiikaa hän torui ja sätti kovasti siitä, että tämä käytti renkipoikaa töissään apunaan.

— Syksyllä saat mennä. Tämmöisessä talossa ei tuommainen vanha pahannäköinen kutale kelpaa.

Majuri istuutui lavitsalle pöydän eteen. Hän oli kamalan näköinen, ryppyinen naama oli harmahtavan keltainen. Mustat, veristävät silmät mulkoilivat päässä.

Arkoina seisoivat palvelijat hänen edessään. Toinen toisensa perästä vaadittiin tilintekoon. Majuri oli erittäin ärtyisä ja tyytymätön kaikkeen.

— Hakekaa Inkeri tänne! huusi majuri, kun toiset olivat valmiit. — Huolimaton tyttö; istuu vain siellä kamarissaan ja antaa piikain varastaa ja laiskoitella. Tuokaa hänet paikalla tänne!

Emäntäpiika, jonka silmäterä Inkeri oli, läksi hätäisesti häntä hakemaan. Vähän ajan perästä palasi hän itkien.

— Ka, eihän se lapsi parka saata tulla, kun äiti kuolemata tekee. Hiljaa lisäsi hän: — Tuleehan se loppu kerran meille kaikille ja sitten suuri tilinteko.

Majuri ei virkkanut mitään siihen. Jyrkille hän antoi määräyksiä, sitten poistui huoneeseensa ja sulki oven.

* * * * *

Tuuli huojutti puiden latvoja Lieksan salolla. Se ajeli pilven hattaroita taivaalla. Kuun viimeinen kannikka väliin valaisi maisemaa, väliin se peittyi pilviin jättäen seudun öiseen pimeyteen.

Pentin pieni pirtti ja Sormulan suuret tuvat, jopa saunakin olivat ahdinkoon asti täynnä aseilla varustettuja miehiä. Niitä oli eilispäivän kuluessa saapunut läheltä ja kaukaa. Illalla oli ollut suuri neuvottelu Sormulan pihamaalla. Vielä kerran oli Heikki Sormuisen ääni kuulunut miesten neuvottelussa. Selkä kumarruksissa, valkea parta valuen sauvalle, johon hän kahden käden nojasi, oli hän seisonut siinä, ainoa aikalaisistaan, nuoremman sukupolven ympäröimänä. Ei ollut kuulunut hiiskaustakaan koko tuossa suuressa miesjoukossa sillä aikaa, kun hän puhui. Hän oli kehottanut

malttiin ja lain kuuliaisuuteen. Lopuksi oli hän lausunut:

— Majuri on yhteiskunnalle vaarallisena henkilönä otettava kiinni ja pidettävä vankeudessa ja rauhan tultua saatettava laillisen tuomioistuimen eteen vastaamaan töistään. Muistakaa, te Karjalan miehet, että kuoleman rangaistus on ainoastaan esivallan toimeenpantava. Joka siihen työhön ryhtyy omin päinsä, on murhamies. Ja ennen kaikkea, ei pidä ottaa tulta avuksi. Tuli on armoton apulainen. Se syöpi syyttömän niinkuin syyllisenkin... Muistakaa, että meidän tulee vastata kaikista töistämme Jumalan ja ihmisten edessä.

Heikki tiesi, että tuo väkijoukko, jolle hän puhui, tänne saapuessaan olisi ollut valmis palasiksi repimään vihatun »Simo Hurtan». Juho Lieksasen kohtalo ja Lieksalan palo oli taas ollut puheena, ja koston tuli paloi miesten silmissä.

Mutta vanhuksen sanat olivat sattuneet.

— Kyllä vanha Heikki on oikeassa, kuului sieltä täältä. — Joutaa elää. Eihän se raudoissa kellekään pahaa tee. Jaksaaahan tuon elättää.

Oli sentään muutamia, jotka eivät oikein tahtoneet tyytyä tähän tuumaan. Tyytymättömien joukossa oli myös Yrjö Sormuinen, Heikin Nurmeksessa asuva poika.

Loppupäätökseksi tuli kumminkin, että Lieksan hovi valloitetaan ja majuri otetaan kiinni sekä pannaan rautoihin odottamaan rauhan tuloa ja tuomiotansa. Jyrki tulee, kahleihin kytkettynä, seuraamaan isäntäänsä. Toiset palvelijat saavat vapaasti lähteä talosta. Risto ja Pentti saavat omakseen Lieksan hovin karjoineen ja kaikkine irtaimistoineen.

Yö oli puolessa. Miehet läksivät liikkeelle. Sormulan pajasärkälle kokoonnuttiin. Siellä päälliköt, Yrjö Sormuinen ja Sipo Nevalainen, antoivat määräyksiä.

Vahvimmat miehet määrättiin asettumaan rannan puoleisen oven eteen. Siinä odotettiin Jyrkiä tulevaksi, kun hän meni hevosta satuloimaan. Toisten tuli muodostaa piiri talon ympärille, ettei heidän huomaamattaan kukaan pääsisi siitä pujahtamaan pois.

Majuri ei tavallisesti vitkastellut lähtiessään ja hän matkusti mielellään öiseen aikaan. Se tiedettiin. Siksipä joka silmä tähysteli, joka korva tarkkaeli, eikö jo liikahdettaisi talossa.

Mutta ei mitään näkynyt eikä kuulunut. Savun katkua vain tuntui. Se kävi yhä huomattavammaksi.

— Siellä keittävät majurille lähtöveliä, arveli eräs.

— Eiköhän lähdetä velliä suolaamaan, tuumaili toinen ja rupesi panemaan latinkia pyssyynsä.

Noin puolen tuntia olivat miehet seisseet paikoillaan, kun joukosta kuului tukahtunut huudahdus.

— Kas tuota! Ja huutaja osoitti ylöspäin kartanon seinään.

Siellä vähän matkan päässä katon rajasta tunki seinästä sateen savu. Uhkaavana se kohosi kuutamosta taivasta kohti.

Ällistyneinä katsoivat piirittäjät toisiinsa.

— Kuka on sytyttänyt?

— Ei, sitä ei ollut kukaan tehnyt. Kukapa sitä olisi tehnytkään... Ja savun haju oli tullut jo heitä vastaan.

Ennenkuin miehet ennättivät tointua hämmästyksestään, leimahti tulikin seinästä. Joukossa syntyi liikettä.

— Nouskaa! Talo palaa! huusi Nevalainen ja paiskasi rikki tuvan ikkunan.

Unen pöpperössä ja yövaatteissaan kiiruhtivat palvelijat ulos. Mutta majuria ei näkynyt eikä Jyrkiäkään.

Heti kun palo huomattiin, oli Tuomas särkenyt kentän puoleisen oven ja rientänyt yläkertaan vieville portaille. Puoliväliin hän pääsi, mutta ei etemmä. Siellä jo tuli roihusi vastaan.

Kauhistuneena riensi hän pois portailta ja saatuaan miehiä avuksi siirsi kiireesti tikapuut Inkerin ikkunaa vasten. Hän kiipesi ylös, löi rikki ikkunan ja hyppäsi huoneeseen.

Kuumuus ja savu tekivät siellä olon tukalaksi. Liekit hulmusivat jo katon rajalla, ja seinän takaa kuului tulen räiske.

Inkeri oli hervahtanut lattialle äitinsä vuoteen viereen. Hän oli vielä hengissä, vaikka tunnotonna.

Mutta vuoteella lepääjä ei enää hengittänyt. Hän oli arvattavasti kuollut jo ennen tulen irtipääsyä, koskapahan oli ennättänyt jäähtyä. Oli kummallista nähdä vainajan rauhallisia, onnellisia kasvoja tässä hädän ja kauhun keskellä. Hänen lempeille kasvoilleen oli jäänyt ilon ilme, jota siinä ei oltu nähty moneen vuoteen. »Kyynelet» olivat »pyyhityt pois»...

Tuomas nosti Inkerin lattialta ja alkoi taakkoineen varovasti laskeutua tikapuita myöten. Alas tultua vietiin pyörtynyt joen rannalle, jossa vilpoinen ilma ja raitis vesi vähitellen saivat hänet tointumaan.

Tuo aseellinen miesjoukko, joka äsken kulki valloittamaan Lieksan hovia, sai kokea, että on vähäväkinen ihmislapsi luonnon voimiin verraten. Syrjästä sai se katsella, kuinka toinen valloittaja otti kartanon haltuunsa.

Kiireesti kiersi tuli talon seinät. Ilkamoiden hyppeli se parrelta parrelle. Sohisten sujahti se ulos milloin mistäkin nurkasta. Katon harjalle päästyään liekitse se voittoisasti kohoten korkealle.

Joen toisella rannalla vastapäätä palopaikkaa seisoi kyttyräselkäinen olento, kaula ojona, tuijottaen tuleen. Kun liekit leimusivat korkealle ja kun katto romahti alas, kirkaisi hän ja pui nyrkkiä, ikäänkuin olisi nähnyt vihollisen edessään.

Kun vihdoinkin tulella ei enää ollut mitään syötävää ja hiilos kyti tuhkaläjällä, näytti vaivainen heräävän kuin unesta. Hän katseli arasti ympärilleen, kääntyi hitaasti ja läksi kulkemaan itää kohti.

Ei kukaan ollut nähnyt majuria eikä hänen seuralaistaan tuona kauheana yönä. Otaksuttiin sentähden, että he olivat saaneet surmansa liekeissä.

Kohta saatiin kumminkin kuulla majurin olevan elossa. Tulipalon synnyttämässä sekasorrossa oli hänen onnistunut päästä pakoon. Mutta kansa piti häntä noiduttuna, tulenkestävänä. Ja kultarahaa hänen kaulassaan pidettiin noitakaluna, jonka avulla hän muka käänsi silmät, teki itsensä näkymättömäksi j. n. e.

Jälestäpäin saatiin tietää, että majurin Lieksalassa ollessaan oli onnistunut suurimmassa salaisuudessa saada sieltä lähetetyksi kalliimmat tavaransa Nurmekseen Hovila nimiselle tilalleen.

Lieksan hovin raunioilta palasivat miehet koteihinsa. Muutamaan kuukauteen ei kuulunut mitään rauhattomuuksia. Näytti siltä, kuin koston tuumat olisivat rauenneet tyhjiin.

Ei kukaan hätyyttänyt majuria, kun hän syksympänä matkusti Kajaanin puoleen. Siellä, Sotkamossa, Nuasjärven rannalla, Turunkorvan talossa asui hänen perheensä. Pohjanmaalla olevilta tiluksiltaan aikoi hän talven tultua lähettää hevosia ja miehiä kuljettamaan Hovilaan koottuja tavaroitaan Kajaaniin, jossa hän luuli niiden parhaiten säilyvän sekä venäläisiltä että vehkeileviltä talonpojilta.

Mutta majurin lähdettyä puhkesi kapina uudestaan Karjalassa ja pitäjän papiston siihen yhdyttyä se sai valtiollisen muodon. Kahakoita syntyi. Kapinalliset anastivat Hovilan, ja majuri, matkalla Kajaanista Nurmekseen, oli vähällä joutua heidän käsiinsä. Petoksen avulla hän kumminkin pelastui ja sai Hovilan takaisin valloitetuksi.

Nurmekseen ei Affleck uskaltanut jäädä, vielä vähemmän tohti hän tulla Pielisjärvelle. Kapina oli kaikessa hiljaisuudessa levinnyt laajalle. Hän matkusti taas Kajaanin tienoille.

Kaksi vuotta myöhemmin uudistivat Pielisjärveläiset sotansa Affleck'ia vastaan. He yhtyivät sarkavenäläisiin ja ottivat osaa heidän tuhotöihinsä Pohjanmaalla.

Sota ja julma kohtelu oli kansassa kasvattanut julmureita. Se oli siinä herättänyt kostonhimoa. Ja sarkasodan verileikissä saikin kostonhimo tyydytystä.

Turunkorvan talo ryöstettiin ja poltettiin. Affleck'in vaimo, seitsemän lasta ja seitsemän palvelijaa vietiin vankina Venäjälle, josta eivät palanneet. — Kerrotaan, ettei Affleck huolinut maksaa lunnaita heistä. — Itse hän nytkin säilytti henkensä, kun sattui olemaan matkalla etelä-Suomeen.

III.

Leikattiin vuosiluku 1716. Oli heinänteon aika. Mutta vähän oli Lieksan kylässäkin luokoväkeä, vielä vähemmän niittomiehiä. Muuan vanhus, joku keskenkasvuinen tyttö tai poika keräili heinää metsittyneellä niityllä, luoden tuon tuostakin aran silmäyksen ympäröivään metsään. Kenties väijyi jo viidakossa julma vihollinen tai saaliinhimoinen partiojoukko.

Sormulan pihamaalla oli piennarheiniä kuivumassa. Tuoksuavain heinäin keskellä seisoivat tyttönen. Hänen siniset silmänsä katsoivat pitkään veräjälle ja siitä alkavalle ajotielle päin. Kotvasen katsottuansa hän alkoi huutaa heleällä, rukoilevalla lapsen äänellä.

— Ukko ho-o-oi, tule pois kotiin! Tule kannelta soittamaan! Annaliisa tahtoo kuulla. Ukko ho-o-oi!

Tottapa lapsi lie jo monasti turhaan huutanut ukkoansa, koska nyt kärsivällisyys oli lopussa.

Viimeinen »ho-o-oi» kuului jo aivan itkunsekaiselta.

Heikki Sormuinen oli elänyt vanhaksi, mutta tuota ikävöityä »rauhan sanomaa» hän ei sittenkään saanut kuulla. Menneellä viikolla oli hänet viety viimeiseen leposijaansa. Hänen poikansa tytär, neljännellä vuodella oleva Annaliisa se häntä huuteli.

Annaliisa oli syntynyt sodan aikana. Hän ei ollut kuin vuoden vanha, kun ensi kerran mentiin sydänmaalle vihollisia pakoon. Isällä ja äidillä oli ylenmäärin työtä jokapäiväisten elantotarpeiden hankkimisessa. Vanhus hoiti lasta. Siitä kiintyivät nämä kaksi toisiinsa, niin että »ukko» oli Annaliisalle isää ja äitiä rakkaampi. Pienokaista ei saatu ymmärtämään, ettei »ukko» tulisi takaisin. Haudasta ei hennottu puhua; kerrottiin vain ukon menneen taivaaseen. Silloin katseli Annaliisa pilviä ja tiedusteli:

— Onko sieltä pitkä alamäki? Onko se hyvin liukas?

Kun sanottiin ukon kuolleen ja heräävän viimeisenä päivänä, sävähtivät hänen kasvonsa iloisiksi, ja hän kysäisi:

— Onko jo huomenna viimeinen päivä?

Heinän korsi oli pistänyt lapsen jalkaan. Hän istuutui ja pyyhkäisi jalkaansa kätösellään, silmät vielä täynnä kyyneliä.

Harmaapäinen mies tuli veräjästä. Tyttö huomasi hänet ja juoksi riemuiten häntä vastaan. Kyynelet olivat kuivuneet tuossa tuokiassa.

— Pentti, Pentti! huusi hän ja ojensi kätensä — kannan minut tupaan.

Pentti totteli. Ylen onnellisena istui tyttönen Pentin olkapäällä, ja vaaleat kiharat hulmusivat ukon astua kontatessa.

Tupaan tultuansa asetti Pentti Annaliisan keskelle lattiaa harmaan kissan viereen, joka siinä parhaillaan pesi itseänsä. Itse istuutui hän jakkaralle kätkyen viereen, jossa talon nuorempi lapsi, pikku Heikki, makasi makeata untaan. Rokkapata porisi liedellä. Siitä kohoava ruokainen tuoksu hyväili Pentin sieraimia.

Paljon oli Pentti muuttunut näinä kuutena vuotena. Ikäkö noin oli raukeaksi tehnyt hänen jyrkän katseensa ja hopeanvalkoiseksi hänen mustan tukkansa?

Tuskinpa; sillä muutos oli tapahtunut aivan lyhyessä ajassa, kohta sen jälkeen, kun Lieksan hovi oli palanut ja Risto kadonnut. Tulen syttymisestä ei oltu saatu selkoa; mutta Pentillä oli siitä asiasta omat ajatuksensa. Tervapyytty näet oli hävinnyt Pentin pirtistä samana yönä kuin Ristokin.

Pentti oli sen jälkeen viikkokausia asuskellut veneessä ja kierrellyt rantoja etsiskellen jotakin. Eräänä kolkkona syyspäivänä oli hän vetänyt veneensä maalle, ottanut kontin selkäänsä ja lähtenyt sanaakaan virkkamatta.

Seuraavana keväänä sattui Tuomas kulkemaan sysimiesten pirtin sivutse. Hänen pisti päähänsä kurkistaa sisään. Hän säpsähti, kun vuoteella näki harmaatukkaisen olennon, joka paremmin oli luurangon kuin ihmisen näköinen.

Vasta sitten, kun sairas yksikantaan vastaili hänen kysymyksiinsä, tunsu Tuomas hänet Pentiksi. Hän kiiruhti kotiin ruokaa hakemaan. Ja Pentti söi, söi oikein ahmimalla ja tuli vähitellen entiselleen.

Mutta mieli oli entistä katkerampi. Monilla houkutuksilla saatiin hän muuttamaan yksinäisestä asunnostaan. Kun sitten pitäjän entinen rovasti Herkepæus matkalla ollessaan yöpyi Sormulaan, pyysi Tuomas hänen puhuttelemaan Penttiä.

Rovasti teki parastaan selittäen Pentille, että Jumala kääntää kaikki asiat vihdoin meidän parhaaksemme.

Lieneekö Pentti kuunnellut rovastin puhetta vai seurannut omia ajatuksiaan. Puheen loputtua sanoi hän vain:

— Enhän tuota löytänyt, en ruumistakaan.

Mutta kun rovasti siihen virkkoi: voit sinä hänet nähdä vielä elävänäkin, jos niin on Jumalan tahto, niin silloinkos Pentin silmät suuriksi repesivät. Hän ei virkkanut sanaakaan, mutta siitä päivästä oli hän kuin toinen ihminen. Hän, samoin kuin pikku Annaliisa, eli toivossa, ja välistä kuultiin hänen jupisevan itsekseen: »Jos niin on Jumalan tahto».

Ei nyt näkynyt noen jälkeäkään Pentin puvussa. Entäs kasvot sitten! Puhtaiksi nekin oli saatu. Ja herttainen ilme, joka ennen aikaan näkyi vain vilahdukselta, näytti nyt tulleen pysyväiseksi. Myhähdellen katseli Pentti jakkaralla istuessaan vuoroin nukkuvaa pienokaista, vuoroin kissan kanssa leikkivää tyttöä.

Porstuasta kuului liikettä. Nuori nainen astui sisään tuoden ruokaa illalliseksi. Tulija oli Inkeri, Sormulan nykyinen emäntä. Oli hänkin muuttunut siitä ajasta, jolloin hän korskuvan hevosen selässä ratsasti Pielisen jäällä.

Hän asetti ruuat pöydälle, istuutui penkille ja rupesi kertomaan, mitä Pentin niityllä ollessa oli tapahtunut. Annaliisakin kiipesi penkille ja painoi kiharaisen päänsä äidin syliin. Siitä käsin hän koetti houkutellessa kissaa luokseen.

— Mirri, Mirri! Tule tänne!

Mutta Mirri ei liikahtanut. Se vain ummisteli silmiään ja kehrätä hyrräsi minkä ennätti.

Tärkeä uutinen oli Inkerillä kerrottavana. Iivana, Sormulan vanha kauppaystävä, jota niin kaukaan ei oltu nähty, oli vihdoinkin tuonut suoloja. Tuomas oli heti lähtenyt soutamaan niitä Tikka-vainaan lapsille.

Nämä olivat hoitajansa, vanhan mummon kanssa nääntymässä suolan puutteeseen. Eihän niitä riittänyt paljon antaa — jokunen kourallinen, vain; mutta pääsiväthän lapsi raukat edes suolan makuun.

— Jo ne on viety kuoppaan, sanoi Inkeri arvaten Pentin ajatukset, kun tämä levottomana katseli ympärilleen.

Näinä rauhattomuuden aikoina olivat ihmiset tottuneet aina olemaan varuillaan. Kalleimmat tavarat — ja niihin kuuluivat suolat — pidettiin aina kuopissa kätöksessä. Niissä säilytettiin enimmäkseen kaikki ruokatavarat, jopa vaatteetkin. Mitäpä hyvää siitä olisi ollutkaan, jos olisi saanut henkensä pelastetuksi vihollisen miekalta ja sitten olisi pitänyt riutua ruuan puutteeseen tai kohmettua kylmän kouriin?

Monasti sai nauriskuoppa olla ihmisten asuntonakin. Kansa osasi hyvin ovelasti peitellä kuoppien kannet. Niillä kasvatettiin turpeita ja niihin sidottiin risuja, ettei niitä outo maasta erottanut. Ja moni pakolainen oli kyyristyneenä nauriskuopassaan kuullut vihollisen jalan kapseen päänsä päältä, kun tämä ajoi häntä takaa.

Kolmasti oli Sormulasta oltu pakosalla. Vuonna 1714 oli asuttu sydänmaalla karjomökillä unikeonpäivästä seuraavan vuoden touonteko aikaan asti.

Vihollinen oli silloinkin tullut äkkiarvaamatta. Tuomas oli vastikään tullut niityltä korjaamaan katkennutta viikatetta. Hän oli juuri aikonut lähteä pajaan, kun naapuritalon elättipoika hengästyneenä oli syöksynyt tupaan.

— Paetkaa kiireesti! Venäläinen on tulossa, oli hän huutanut. — Isäntä käski sanoa, että pitää joutua. Vihollinen on aivan kintereillä.

Ja poika oli lähtenyt yhtä kiireesti kuin oli tullutkin.

— Kuules Antti! oli Tuomas huutanut hänen jälkeensä. — Kierrä meidän uudisniityn kautta ja käske niittyväen kiiruhtaa Pankajärvelle ja sieltä karjomökille. Toinen vene heitetään heitä varten.

— Kyllä minä menen, oli poika huutanut ja lähtenyt juoksemaan niittyä kohti.

Mutta ei hän saanut sanaa perille viedyksi. Niittyä lähetessään hän oli kuullut sieltä outoa melua. Hän oli kiivennyt korkeaan kuuseen ja nähnyt vihollisten mellastavan niityllä. Poika oli kätkeytynyt kuusen tuuheiden oksain suojaan ja jäänyt sillä kertaa vihollisilta huomaamatta; mutta muutamia viikkoja myöhemmin olivat he tavanneet hänet ja vieneet vankina Venäjälle.

Yhden Sormulan rengeistä olivat viholliset tappaneet, kun tämä oli ruvennut puolustautumaan. Toiset palvelijat oli viety vankina vihollisen maahan. Vanhan Siljan, Lieksan hovin entisen emäntäpiian, joka oli seurannut Inkeriä tämän uuteen kotiin, olivat heittäneet yksin hengissä niitylle. Eräs vihollisista oli reväissyt häneltä hameen ja päälliinan ja huutanut:

— Mene sinä, vanha taara, kirkkipihaan makoamaan!

Kaikki oli tapahtunut hyvin äkkipikaa. Silja seiso i ty pertyneenä säikähdyksestä ja katseli kauhistuneena leipäkumppaninsa veristä ruumista. Silloin kömpi Antti piilostaan ja kertoi Siljalle Tuomaan käskyn.

— Karjomökille, toisti Silja ja läksi paitasillaan saloja samoilemaan. Kolme päivää metsässä harhailtuaan hän vihdo i n pääsi perille nälkiintyneenä ja perin uupuneena.

Vihollisen niityllä viivähtäessä oli Tuomas Inkerin ja pikku Annaliisan kanssa ehtinyt pakoon. Matkalla he tapasivat Pentin, joka aituuksesta kuljetti hevosta heinän vetoon. Sekä hän että ruuna pelastuivat siten. Toinenkin hevonen jäi, se kun varsoineen oli karjomökillä. Kotimetsässä olevat hevoset sitävastoin joutuivat vihollisen saaliiksi. Samoin kotitienoilla olevat lehmät. Suurin osa karjasta oli kumminkin sydänmaalla. Samoin lampaatkin.

Suurimman vahingon tekivät viholliset sillä, että tallasivat ja hevosilleen syöttivät pellon viljan. Heiniä lahmasivat, mikäli saivat niitä käsiinsä.

Eräs metsähälme oli jäänyt tuhoojilta löytämättä. Siitä saatiin siementä seuraavaksi vuodeksi ja suurusta petäjäjäisen sekaan.

Pölkkypuron Leena oli sinä kesänä ollut sydänmaalla Sormulan karjan hoitajana. Yksin hän ei olisi siellä suoriutunut, eläimiä kun oli susien tähden paimennettava. Hänellä oli sentähden ollut molemmat lapsensa mukanaan. Entinen tuttavamme Sanna oli silloin jo viisitoistavuotias neitonen ja Paavo oli roteva nuorukainen, joka ei yhtä sutta säikähtänyt.

Viholliset eivät sillä kerralla polttaneet taloja Lieksan kylässä. Lienevätkö ajatelleet itse tarvitsevansa niitä suojakseen. Kyllä niissä sinä kesänä ja seuraavana talvena oli majoillutkin ryöstäviä joukkoja.

Asian näin ollen pakolaiset tietysti eivät uskaltaneet palata koteihinsa. Sormulan karjomökille kokoontuneiden ihmisten täytyi varustautua siellä talvea viettämään.

Sydänmaan lammikot ja notkot kasvoivat viljalta kaislaa ja heinää. Niitä karjomökin asukkaat keräilivät niin ahkerasti, että saivat sievosen karjan talven yli elätetyksi.

Syksyllä oli täytynt y teurastaa muutamia lehm iä ja sitten talven pitkään vielä muutamia, kun lihan ja maidon turvissa oli eläminen.

Pirtti oli pieni, mutta mahtuihan siihen kumminkin kahdeksan henkeä asustamaan. Iso hirsistä rakennettu lato oli tukittu sammalilla lämmintä pitäväksi. Lampaille oli laitettu karsina, hevosille ja lehmille pilttuut. Niin oli navetta valmis.

Tulihan siellä hyvin toimeen se, joka oli kokenut kovempiakin. Miehet tappoivat monta sutta, kaatoivatpa pari karhuakin. Niiden taljoista tuli hyvä pakkasen suoja.

Tuomas ja Paavo kävivät välistä muualla maailmassa tietoja hankkimassa. Tiedot olivat enimmäkseen kertomuksia sodan kauhuista. Niinpä kerrankin kuului, että koirankuontolaiset ja kalanmuukkolaiset olivat naapurikylässä teurastaneet ja syöneet lapsia. Toisen kerran, että viholliset olivat sulloneet saunan täyteen vanhuksia ja lapsia, joita eivät huolineet kuljettaa omaan maahansa, panneet oven salpaan ja sytyttäneet saunan palamaan.

Vasta kevätpuoleen alkoivat kuulumiset parata. Sanottiin venäläisen vetäyneen kauas. Kun ei pariin kuukauteen vihollisia kuulunut, muutti Sormulan väki taas kotiinsa.

Kovasti saivat nuo muutamit ihmiset ponnistella voimiaan taloa edes vähinkään kunnossa pitääkseen. Osa pelloista saatiin sentään touolle valmistetuksi. Keväällä tehtiin kauraa ja kylvettiin ohraa, ja syksyllä pantiin ruis.

Vähän päälle vuoden oli nyt yhtämittaa eletty verrattain rauhassa. Välistä oli joku partiojoukko tullut

taloon ja vaatinut ruokaa. Sitä saatuaan se oli lähtenyt vahinkoa tekemättä.

Mutta niinkuin jo mainittiin, varuillaan ihmiset sentään olivat. Tuomaalla oli yhä kaksi venettä Pankajärven rannalla valmiina karjomökille kulkua varten. Ruokavarat ja vaatteet olivat huolellisemmin kätkeytynyt kuin kaksi vuotta sitten. Kylän kesken oli tehty sopimus, että jos ken saisi vihiä vihollisen tulosta, hänen tulisi antaa merkki tuohitorvella. Kaksi pitkää toivotusta merkitsi: »vihollinen on tulossa», kolme hätäistä: »paetkaa kiireesti».

Jo samana vuonna kun Tuomas meni naimisiin, oli Heikin käskystä talon rahavarat kaivettu maahan. Jonkun matkan päähän talosta oli ison kiven viereen kaivettu kuoppa ja siihen ne oli kätkeyty raudoitettussa lippaassa.

Pentti, Tuomas ja Inkeri olivat ainoat, jotka tiesivät paikan.

Eläimiä ei nytkään ollut kotosalla kuin kaksi lehmää ja yksi hevonen. Muut olivat sydänmaalla. Kun työväestä oli suuri puute ja elukoita oli vain puolet entisestään, oli pantu yhteiset kaitsijat kahden talon karjalle. Alkupuolen kesää oli Pölkkypuron Leena lapsineen taas ollut siinä toimessa. Pari päivää sitten oli toisesta talosta lähetetty karjanhoitajat. Pölkkypurolaiset olivat koteutuneet.

Nytkös heinänteko alkoi sujua Sormulassa, kun tuli puolet lisää työväkeä!

Siitä Pentti ja Inkeri juuri keskustelivat. Inkeri oli ottanut käsityön, ja Annaliisan oli vihdoinkin onnistunut saada Mirri luoksensa houkutelukuksi.

— Tänä vuonna on heinä hyvästi kasvanutkin, kertoi vuorostaan Pentti. Eilispäivän luoko pantiin jo pielekseen. — Silja meni lehmiä lypsämään, ja Pölkkypuron väki meni omaa luokoaan kokoamaan. Eikö nuo kohta tulle kaikki... Ja Pentti katseli hartain silmin rokkapataa liedellä.

Inkeri meni nostamaan pataa tulelta ja rupesi ammentamaan rokkaa vateihin, Siljakin saapui maitoraintoineen; Annaliisan tuoppi ja Mirrin kuppi saivat siitä täytensä.

— Ruvetkaa ruualle, kehotti Inkeri. — Johan nyt on nälkä. Pölkkypurolaiset viipyvät kenties kauankin.

Mielihyvällä istuutuivat vanhukset höyryävän rokan äären. Annaliisa asettui Pentin viereen.

Pikku Heikki heräsi. Inkeri nosti hänet kätkeystä. Silloin kuului tuohitorven törähdys... Lusikka putosi Pentin kädestä. Inkerin huulilta pääsi huuto. Vähäkuuloinen Silja katsoi kummastellen Penttiä... Jo törähti torvi toisen kerran.

— Torvi on kahdesti raikahtanut, huusi Inkeri Siljalle.

— Herra Jumala auttakoon! vaikeroi Silja ja katsoi epätoivoisesti Inkeriin.

Inkeri levitti raidin lattialle.

— Kootaan kiireesti tuohon vaatteet ja tehdään nyytti, neuvoi hän. Silja solmi nyytin ja pisti siihen vielä jälestäpäin leivän ja suolakupin pöydältä. Inkeri otti puupuntarin naulasta, pujotti sen solmujen alitse ja asetti puntarin nyyttineen Siljan olkapäälle. Itse otti hän Heikin syliinsä. Pentti sai osakseen Annaliisan.

Lähdettiin melkein juoksu jalassa. Kohta kumminkin täytyi hiljentää vauhtia, kun vanhukset hengästyivät. Tie Pankajärvelle kulki sysimiesten pirtin sivutse. Oltiin jo aivan likellä sitä, kun Annaliisa, katsoen Pentin olkapään yli, viittasi kädellään suurelle aholle päin ja huusi:

— Tuolla miehet kantavat isoja jääpuikkoja.

Pakolaiset vilkaisivat taakseen. Voi hirveätä! Siellä kolme miestä riensi heidän jälkeensä. Auringon paisteessa piikit hopeisina kimaltelivat.

Takaa-ajettavat koettivat kiiruhtaa askeleitaan. Silja kompastui kiveen ja nyytti putosi tielle. Inkeri auttoi hänet jaloilleen ja kantoi sitten nyyttiä toisella kädellään.

Pirttiin päästyään lankesivat Silja ja Inkeri polvilleen ja rukoilivat ääneensä. Pentti pujahti ulos ovesta ja rupesi juoksemaan pirtin ympäri huutaen täyttä kurkkua:

— Ympäri, ympäri mejän väk'! Ympäri, ympäri mejän väk'!

Lienevätkö viholliset luulleet olevan enemmänkin väkeä pirtin luona, vai mikä lienee ollut syynä — he

pysähtyivät, arvelivat vähän aikaa ja — kääntyivät takaisin.

Pakolaiset läksivät jatkamaan matkaansa, ja ennen aamun koittoa kiikkui jo heidän veneensä Pankajärven laineilla.

Karjomökki oli salolla, mainitun järven pohjoispuolella. Pääsihän sinne maata myötenkin; mutta sankassa, poluttomassa metsässä oli kulku hyvin vaivaloista ja petoeläinten tähden vaarallistakin.

Perille päästyä kohosi helpotuksen huokaus pakolaisten rinnasta. Inkerin mieltä pelko sentään vielä ahdisti... Oliko Tuomas ajoissa saanut tietoa vihollisista, vai oliko hän joutunut heidän käsiinsä?

Vajaata päivää myöhemmin kuin toiset saapui Tuomas karjomökille. Hän kertoi kotimatalla kuulleensa merkkitoitotuksen ja tunteneensa Paavon torven äänen. Kiertoteitä oli hän sitten kulkenut ja päässyt metsän laitaan, aivan oman peltonsa päähän. Metsään piiloutuneena oli hän nähnyt talonsa palavan poroksi. Saunan, riihen ja pajankin olivat viholliset polttaneet. Pölkkypuroltakin oli hän nähnyt savun nousevan.

Vihollisia oli ollut paljon. He olivat risteilleet seutua löytääkseen syötävää. Tuomas oli nähnyt lehmänsä teurastettavan. Kuoppia eivät sentään vainuskelijat näyttäneet huomanneen.

— Jos pölkkypurolaiset ovat ehtineet kätkeytyä kuoppaansa, niin he ovat pelastetut, lopetti Tuomas kertomuksensa.

Ja he olivat ehtineet kätkeytyä. Mökki heiltä oli poltettu; mutta sysimiesten pirtissä he saivat suojan.

IV.

Suomessa ei enää taisteltu. Synkkä kohtaloon alistuminen oli vallannut mielet. Sissijoukot kiertelivät maata, ryöstivät mitä eteen sattui ja tappoivat sen, joka ei tahtonut antaa heille ainoata omaisuuttaan. Sissien tähden viipyi vielä korven komeroissa moni, joka vihollisilta jo aikoja sitten olisi uskaltanut muuttaa ihmisten ilmoihin.

Neljättä vuotta oli Tuomas perheineen asunut sydänmaalla. Monta vaivaa siellä oli nähty, monta puutetta kärsitty; mutta mieli ei vielä ollut masentunut eikä tulevaisuuden toivo kadonnut. Kolme lehmää ja hevonen oli vielä jälellä. Tulevana kesänä aikoi Tuomas käydä kyntämässä talonsa peltoja ja sitten vähitellen ruveta taloa uudestaan rakentamaan.

Oli syystalvi. Lunta oli tullut sen verran, että päästiin suksilla kulkemaan. Tuomas oli käynyt suoloja noutamassa Nurmeksesta asti. Suolalaukku selässä hiihti hän suorinta tietä eli toisin sanoen tietöntä korpea kotiaan kohti.

Eräässä paikassa tuli hänen kulkea kylätien poikki. Hevonen rekineen oli pysähtynyt tielle. Kolmet kalpean laihat lapsen kasvot näkyivät reestä ryysyjen ja heinien välistä. Nuorin lapsista saattoi olla noin neljän vuoden vanha.

Saverikko oli katkennut, ja ajomies, keskenkasvuinen poika, laiha ja puutetta kärsineen näköinen hänkin, koetti turhaan sitä korjata. Pojan kädet olivat kylmästä kangistuneet ja muutenkin näytti hänellä olevan vilu, kun oli liian vähän vaatetta yllä. Tuomas heitti suksensa tien viereen ja meni häntä auttamaan.

— Mistä olette, lapsi raukat? kysyi Tuomas.

— Hein'ahon mökistä, kuului vastaus.

— Minne on matka?

— Enon luo Höljäkkään.

— Onko sinne pitkältä?

— Viipyy sinne mennessä kaksi rupeamaa, kun hiljalleen ajaa.

— Onko tämä isäsi hevonen?

— Ei ole. Korpisuon Antti sen minulle lainasi, että saan viedä nuo lapset enolaan. Ei meillä olekaan

isää eikä äitiä, jatkoi poika koettaen puhua tyynesti, vaikka itku tahtoi voittaa.

— Äiti kuoli jo Pärtytylinä oikeaan Jumalan tautiin. Toissapäivänä sissit tappoivat isän. Isä oli pannut meidän ainoan lampaamme sillan alle piiloon. Vaan kun se rupesi siellä määkimään, niin sissit sen löysivät. Sitten tahtoivat isältä rahaa. Kun isällä ei ollut yhtään äyriä, niin siitä suuttuivat...

— Eivätkö sissit tehneet teille pahaa?

— Ei ne meitä löytäneet, vaikka kyllä minä näin, kun ladon sein'viereen isän kaatoivat. Isä oli pannut meidät latoon piiloon heinäin alle. Me olimme hyvin hiljaa. Ei pikku Kaijakaan ääntä päästänyt.

Ja »iso veli» katsahti hellästi pieneen sisareensa.

Tuomas oli saanut saverikon korjatuksi ja siirtynyt suksiensa luo. Hän pisti juuri jalkaa mäystimeen, kun sotilaspuukuinen ratsastaja vaahtoavalla hevosella tulla kiidätti läheisessä tienkäänteessä. Tulija näytti kiinnittävän huomionsa reen edessä seisovaan hevoseen ja sen ohjaajaan. Luo tultuaan hän laskeusi uupuneen ratsunsa selästä.

— Riisu hevosesi! komensi hän. — Minä vaihdan.

— En minä tätä hevosta saata vaihtaa, vastasi poika. — Tämä on Korpisuon Antin.

— Vait, nulikka! Kun minä sanon, että vaihdetaan, niin vaihdetaan. Minulla on kiire.

Ja vaihtaja läheni hevosta aikoen ruveta sitä riisumaan.

— Elä ota sitä hevosta, rukoili poika. — Minä lupasin tuoda sen huomenna takaisin Antille.

— Pois tieltä!

Mutta poika ei poistunut. Hän tarttui kaksin käsin rinnustimeen estääkseen toista sitä aukaisemasta.

— Mokoma nälänkuolio, huusi sotilas ja tempasi miekkansa.

Lapset reessä parkaisivat, kun miekka välähti. Poika luuli viimeisen hetkensä tulleen. Mutta isku ei sattunut. Tuomas oli tarttunut murhaajan käsivarteen ja pidätti sitä.

Kova ottelu syntyi. Tuomas koetti vääntää asetta vastustajansa kädestä. Jos hän olisi ollut entisissä voimissaan, olisi hän varmaan onnistunutkin; mutta monivuotinen petäjäisen syönti ja liiallinen rasitus oli vienyt voimat. Raskas suolalaukku selässä oli myöskin haitaksi.

Lapset reessä painautuivat toisiansa vasten ja itkivät pelosta. Poika oli kietonut käsivartensa hevosen kaulaan. Eläin painoi hyväillen päänsä pojan olkapäälle. Lieneekö ymmärtänyt, että heillä oli yhteinen vaara tarjona... Sotilaan hevonen seiso i väristen, pää painuksissa ja silmät rauenneina.

Sotilas oli päässyt voitolle. Nyt ei kukaan estänyt häntä, kun hän kiireesti riisui »Antin hevosen» ja läksi sillä ratsastamaan. Tuomas makasi verissään lähellä rekeä. Poika oli polvistunut hänen viereensä. Hän oli ottanut ryysyjä reestä ja koetti niillä tukkia haavaa.

— Ota suolalaukku minun selästäni ja toimita se Sormulan karjomökille, minun perheelleni, puheli Tuomas vaivalla ja katkonaisesti. — Mökki on Nurmijärven ja Pankajärven välisellä salolla. Siellä on kova suolan puute. Teetkö sen?

— Kyllä minä sen teen, vakuutteli poika — aivan varmaan minä sen teen.

— Sano Inkerille, minun vaimolleni, että tuolla... jatkoi haavoitettu ja kohotti käsivarttaan osoittaakseen ylöspäin. Samassa syöksähti verivirta hänen suustaan, silmät painuivat umpeen ja pää vaipui taapäin lumeen.

Lapset reessä valittivat vilua. Poika otti veriset ryysyt viedäkseen ne takaisin rekeen. Silloin huomasi hän lumella pyöreän, keltaisen esineen. Hän otti sen ylös ja pisti Sen eväskontin pohjalle. Sitten rupesi hän irrottamaan laukkuja. Vaivalla hän sai sen vedetyksi vainajan alta; mutta rekeen hän ei jaksanut sitä nostaa, vaikka kuinka koetti. Molemmat vanhemmat reessä istujat tulivat silloin avuksi, ja suurilla voimain ponnistuksilla saatiin vihdoin laukku rekeen.

Hevonen värisi yhä. Veltosti se pureskeli heiniä, joita poika sille tarjosi. Tämä pyyhki ja hieroi sitä repaleisella takkinsa liepeellä. Sitten valjasti hän sen reen eteen ja läksi hiljalleen jatkamaan matkaa.

Kun Tuomasta ei näkynyt kotiin tulevaksi, alkoi Inkeri aavistaa pahinta.

Susia vilisi metsässä, vainolaisia teillä; oli siis syytä pelkoon.

Vasta viikkojen kuluttua sai poika Tuomaan viimeisen pyynnön täytetyksi. Kun hän astui pirttiin, tunsu Inkeri heti laukun hänen selässään ja arvasi asian. Inkeri ei pyörtnyt eikä valittanut. Hän ei edes liikahantukaan. Olihan vain entistä kalpeampi. Poika kertoi tapauksen alusta loppuun. Inkeri yhä istui liikkumatta.

— Milloinka isä tulee? kysyi Heikki.

— Isä ei tule enää milloinkaan, kuiskasi Inkeri, otti pojan syliinsä ja purskahti itkuun. Annaliisa painoi päänsä äidin olkapäätä vasten ja nyyhkytti hiljaa. Kun pikku Heikki näki äidin itkevän, alkoivat kynelet vuotaa hänenkin silmistään.

Pitkään aikaan ei pirtissä puhuttu sanaakaan.

— On minulla vielä vähän annettavaa, sanoi vihdoim vieras ja pani lumelta löytämänsä kultarahan pöydälle Inkerin eteen.

— Ei se ole meidän. Minun miehelleni ei ollut tuommoista, sanoi Inkeri katsahtaen välinpitämättömästi kultarahaan.

Toiset sitä uteliaasti tarkastivat.

— Tuommoinenhan se kuuluu olevan majurin noitakalu, sanoi Silja arasti ja vetäysi etemmä pöydästä.
— Reikä laidassa ja kuvassa ruoska ja miekka.

— Sehän se onkin, huudahti Pentti. — Minä näin tämän saman kapineen lapsena ollessani.

— Missä sinä sen näit? kysyttiin joukolla.

— Lieksan kentällä.

Vähän aikaa vaiti oltuaan jatkoi Pentti:

— Piennä poikarassina olin minä katsomassa sotaharjoituksia kentällä. Satuim saapuville, kun vanha Sanna luki umpeen haavan Niilo Lavikaisen jalassa. Minä seisoin aivan likellä viikatetta, johon Niilo oli satuttanut jalkansa, ja näin, kun Heikki Sormuinen löysi kultarahan nurmikosta.

Siitä asiasta ei puhuttu sen enempää, mutta kun illallinen oli pantu pöytään, siirsi Silja ruuan pöydän toiseen päähän, niin kauaksi kuin mahdollista majurin »noitakalusta». Kultarahaan ei kukaan kajonnut. Seuraavana päivänä Pentti sen korjasi.

* * * * *

Sormulan karjomökillä oli elämä entistä tukalampaa. Sudet kävivät yhä uskaliaammiksi. Pimeään tultua eivät asukkaat hirvinneet lähteä pirtistään. Päivälläkään eivät liikkuneet yksin. Inkerin oli täytynyt oppia aseita käyttämään ja hän oli mukana, kun Pentti ajoi metsään noutamaan polttopuita tai petäjäs-aineita.

Eräänä kylmänä helmikuun päivänä läksi Silja kenenkään tietämättä noutamaan vettä kaivosta. Inkeri huomasi hänen menneen, vasta kun kuuli kaivon vintin narisevan. Heti kiiruhti hän ulos. Jo ovea Avatessaan näki hän suden laukkaavan Siljaa kohti.

— Silja, Silja, huusi hän niin kovasti kuin jaksoi — susi tulee, susi tulee!

Mutta eihän Silja parka kuullut. Hän vain nostaa hinasu kappaa kaivosta. Inkeri juoksi minkä ennätti ja oli jo puolivälissä kaivotietä, kun metsänrinteessä ilmestyi kokonainen lauma susia.

Inkerin täytyi kääntyä takaisin. Hän ei vielä ollut ehtinyt ovelle, kun kuului sydäntä särkevä huuto. Susi oli saavuttanut Siljan. Pirttiin päästyään katsahti Inkeri ulos oven raosta. Siellä sudet kilvan raastoivat itselleen palan onnetoman uhrinsa ruumiista. Inkeri peitti silmänsä kädellään ja pani oven salpaan.

Sitä päivää seurasi kamala yö. Susia kokoontui mökin ympärille ulvomaan. Lehmät ammuivat, lapset itkivät pelosta. Inkeri koetti tyynnyttää lapsia, vaikka omaa mieltä ahdisti. Oli niin hirveätä olla susien ympäröimänä, erotettuna koko maailmasta. Silloin kuuli hän Pentin jupisevan lempilausestaan: »Jos niin on Jumalan tahto», ja hän rauhoittui.

Siljan surkean kuoleman jälkeen kävivät sudet vähän väliä mökkiä piirittämässä. Öisin niiden ulvonta esti asukkaita nukkumasta.

Tuomaan toimittamat ruokavarat olivat lopussa. Petäjäistä ei jaksettu paahtaa eikä survoa niin paljon kuin ennen. Täytyi taas turvautua vähäiseen jällellä olevaan karjaan. Kun hanget sulivat ja ruoho alkoi kasvaa, ei ollutkaan karjomökissä laitumelle laskettavia kuin yksi lehmä ja hevonen.

Ei muuta neuvoksi kuin lähteä pois ja koettaa päästä ihmisten ilmoihin.

Viimeksi teurastetun lampaan lihat kypsytettiin savussa ja otettiin evääksi. Pentin tekemät uudet virsut pantiin jalkaan. Ruunaa ja Muurikkia varten oli Pentti nitonut juurista köyttä, josta niitä saattoi taluttaa.

Auringon ensimmäiset säteet tunkivat juuri puiden latvojen välitse, linnut visertelivät, kevätuuli tuoditteli hiljaa puiden oksia ja kantoi puhkeavan lehden tuoksua karjomökin pihamaahan, kun Pentti asetti kiven kaivon kannelle ja Inkeri sulki pirtin oven. Kesellä mökin pihaa kasvoi koivu. Siihen oli Inkeri leikannut Tuomaan ja Siljan nimimerkit. Vielä kerran katsahti hän siihen. Sitten lähdettiin.

Hitaasti kävi kulku Pankajärven rantaa kiertelevää karja-uraa myöten. Heikkiä täytyi väliin kantaa. Yöllä pidettiin tulta vireillä petojen säikyttämiseksi. Inkeri ja Pentti valvoivat vuorotellen.

Inkeri oli ollut hyvin heikkona kaiken kevättä. Matkalla tahtoivat voimat kerrassaan pettää. Mutta perille pääsemisen toivo elähytti häntä, ja hän hoiperteli eteenpäin ponnistaen viimeiset voimansa.

— Kunhan saisin lapset ihmisten asuntomaille, ennenkuin kuolen, sanoi hän kerran Pentille.

Vihdoin eräänä lauantai-iltana seisoivat matkalaiset sysimiesten pirtin edessä. Laulun sävel kajahti heitä vastaan.

Menneiden aikojen muisto valtasi Inkerin mielen... Näin ihana kevät oli silloinkin, kun hän Tuomaan kanssa käveli tuota polkua. Tuolla kivellä he olivat istuneet. Tuosta oli Tuomas löytänyt ensimmäisen kevätkukkasen. Sen he olivat vieneet Sikelle... Siitä oli nyt kymmenen vuotta...

Inkeri ei huomannut, että laulu äkkiä lakkasi ja Sanna ilohuudolla juoksi heitä vastaan. Hän ei huomannut, että Leena kertoi kuulleen aivan varmana totena, että rajarauha oli tehty.

— Ei se kuulu olevan oikea suuri rauha, vaan sitäkin jo odotetaan, toimitti Leena edelleen — mutta kuuluu se jo estävän vihollista tänne tulemasta... Paavo tuumasi huomenna mennä naapurikylään kyselemään miestä toverikseen, että olisivat tulleet hakemaan teitä sieltä karjomökiltä. Johan nyt uskaltaa ruveta täälläkin elämään...

Pirtti oli pyhäksi puhdistettu. Uunista tunki kalakukon haju. Inkeri ei huomannut mitään. Hänen korvansa humisivat. Maailma musteni hänen silmissään...

Toista viikkoa makasi Inkeri tiedoton kovassa kuumeessa. Hän houri paljon. Tuomaan seurassa hän luuli olevansa ja aina hädässä, paeten milloin susia, milloin vihollisia. Joskus hän mainitsi äitiänsäkin.

— Tuskin hän siitä paraneekaan, kun on noin vainajien kanssa tekemisissä, arveli Leena.

Mutta Inkeri parani. Kun hän ensi kerran toinnuttuaan astui ulos pirtistä, oli täysi kesä. Tuomet kukkivat parhailaan. Pääskysel lentelivät ahkerassa toimessa pirtin ympärillä, ja käki kukahteli läheisyydessä. Inkeri istuutui nurmikolle. Leena asettui hänen viereensä ja otti taas rauhansanomien puheeksi.

— Ei nyt enää vainolainen tule tupaa polttamaan eikä halmetta lahmaamaan, lopetti hän puheensa.

Niin, rauha... Tämä sanoma olisi vuotta ennen tuottanut Inkerille ääretöntä iloa. Nyt pusersi se vain hänen huuliltaan kuiskauksen:

— Voi, jos Tuomas olisi saanut elää ja kuulla tämän...

Inkeri kätki kasvot käsiinsä, ja kyynel toisensa jälkeen vieräi lahtuneiden sormien lomitse. Silloin tulivat Annaliisa ja Heikki juosten, kädet täynnä kukkasia.

— Tässä on äidille kukkia, huusivat he yhtäkaaa. Ne ovat Sormulan pellon pientarelta. Siellä Pentti ja Paavo ovat aidan panossa.

— Minä löydän sinne tien jo aivan yksin, kertoi Annaliisa loistavin silmin.

— Ja minä, tarttui Heikki puheeseen — minä osaisin jo kyntää, jos vaan jaksaisin auraa nostaa, ja Pentti on sanonut, että minä kyllä jaksan, kun vaan syön ison vadillisen puuroa. Kohta minä sen syön ja sitten minä kynän niin ison pellon, että kasvaa paljon leipiä, semmoisia leipiä, joita Sanna pyhäksi paistaa.

Inkeriltä unohtui itku, ja hänen suunsa vetäysi hymyyn, kun hän kuuli viisivuotiaan vakavalla varmuudella lausutut sanat. Ihastuksella katseli hän lapsiaan. Nyt vasta hän huomasi, miten he näissä muutamissa viikoissa olivat käyneet terveen näköisiksi.

Pentti ei valittanut väsymystä, vaikka hän jo oli yli seitsemänkymmenen. Hän liikkui hitaasti, mutta työssä hän oli päiväkaudet. Kohta kylään tultuaan oli hän noussut keskellä yötä, ottanut lapion ja mennyt Sormulan raha-aarretta katsomaan. Tallella se oli. Osan rahoista hän otti, loput kätki huolellisesti paikoilleen.

Olot olivat niin tasaantuneet, että raha alkoi kaluksi kelvata. Pentti osti rahoilla siementä ja syötävää. Hän hankki auran ja sai Paavon kyntämään. Itse heilutti hän kuokkaa niin paljon kuin vanhat käsivartensa jaksoivat. Ja niin saatiin pieni palsta Sormulan peltoa siemennetyksi.

* * * * *

On Juhannusaatto. Sysimiesten pirtin eteen on kahden puolen pystytetty koivuja. Kukkivia pihlajia on asetettu pirtin nurkkiin. Seinän rakoihin on pistetty tuomen oksia. Illallinen on jo syöty, koskapahan tyhjä, pesemätön pata on liedellä.

Ihmisiä ei ole pirtissä. Inkeri istuu vanhusten kanssa vähän matkan päässä ahon rinteellä. Ahon toisessa päässä nuoriso valmistaa kokkoa. Jo saadaan kokko syttymään ja siihen yhä risuja lisää kannetaan.

— Ka, hei! huutaa Paavo kokon parhaillaan palaessa.

— Hei, hei! kuuluu metsän rinteeltä.

Naapuristosta tulee lapsia ottamaan osaa kokon polttoon. On oikein ihmettä, miten paljon on ilmestynyt kasvavaa kansaa noista korven komeroista, joissa Karjalan kansan rippeet vuosikautia ovat olleet kätkössä.

Vähän aikaa vielä katseltuaan lasten iloa lähtevät Pentti ja Inkeri pois. Leena menee kokon polttajien luo puhuttelemaan kylän lapsia. Jonkun ajan perästä koteutuvat kaikki.

— Kuuluu yhä tulevan miehiä pois sieltä itärajalta, alotti Leena, kun taas kaikki istuivat pirtissä. — Ja moniaita pakolaisiakin kuuluu päässeen kotiin pujahtamaan. On se monessa paikassa ilo, kun semmoinen tulee kotiin, jota ei ole osattu toivoakaan.

— Lieneekö tullut ketään tämän kylän väestä? kysyi Inkeri.

— Tuskinpa, vastasi Leena. — Tästähän ne vaan läpi kulkevat. Tän'iltana kuuluu tulleen sotapappi. Häntä ovat pyytäneet viipymään huomiseen ja pitämään jumalanpalvelusta Lieksan kentällä.

— Sielläkö kentällä, jonka luota ukko löysi sen majurin kultarahan? kysäisi Annaliisa.

Saatuaan myöntävän vastauksen juoksi tyttö Pentin luo ja katsoi häntä rukoilevasti silmiin.

— Näytäpä sitä, Pentti, sanoi hän.

— Ei se ole minulla enää. Minä viskasin sen tuleen, kun poltin risuja Sormulan pellolla.

— Ja sinnekö se jäi? utelivat Sanna ja Paavo.

— Sinne.

— Tulevana syksynä se haetaan käsiin, tuumasivat nuoret.

— Taitaa jäädä löytymättä, arveli Paavo — kun se on tuleessa mustunut. Ja mitäpä sillä enää tekisikään, kun siitä on kaikki mahti palanut.

Kun kerta Lieksan kenttää ja majurin noitakalua oli mainittu, eivät lapset jättäneet Leenaa rauhaan. Hänen täytyi kertoa, ties kuinka monennen kerran, mummovainajastaan, Niilon jalasta ja viikatteesta, jonka Simo Hurtta oli kätkenyt heinikkoon.

— Kerropas, äiti, Jouto-Juosepistakin, pyysi Paavo.

Sen teki Leena mielellään. Hän muisti monet kaskut tuosta kuuluisasta »tulliherrasta», ja nekös kuulijoita huvittivat, etenkin lapsia.

Näille oli Lieksaan tultua alkanut aivan kuin uusi elämä. Tuontuostakin tuli jotakin uutta ja

ihmeellistä.

— Pappi ja jumalanpalvelus... Minkähänlaista se oli?

— Huomenna saatte nähdä, sanoi Inkeri.

Vuosia oli vierinyt, ajat olivat vaihdelleet siitä, kun viimeksi näillä tienoilla kuljettiin saarnaa kuulemaan.

— Miksi juuri minä jäin elämään? Minkätähden minut yksin säästettiin? mietti moni hiljainen vaeltaja, jolta rakkaimpansa olivat menneet.

Mutta keskellä kaihon tunnetta kohosi sydäimestä kiitos hänelle, joka ihmeellisesti johtaa ihmisten tiet... Rukoilemaan ja kiittämään riensivät suuret ja pienet.

Ei ollut komeapukuinen tuo kirkkoväki, joka Juhannusaamuna suuntasi kulkunsa muinaista sotaharjoituskenttää kohti. Pakomatkoilla olivat vaatteet kuluneet, eikä toisia saatu tehdyksi. Nyt oli repaleita pesty ja kokoiltu. Kellä vähänkään oli vaatteita liikememään, hän auttoi toista pääsemään »kirkkoon». Hätätilassa käytettiin metsäneläinten tai lampaan nahkoja.

Lieksan kenttäkin oli jo alkanut metsittyä.

Kaupunkiniemen läheisyydessä oli enin aukeaa tannerta. Sinne kokoonnuttiin. Kirkas sinitaivas kattona kaarteli. Brahean raunioilla metsä hiljaa humisi.

Pappi alotti:

»Pyhät veisatkaat kiitosta Herralle ja kiittäkää hänen pyhyytensä muistoksi.

Sillä hänen vihansa viipyy silmänräpäyksen, ja hän ihastuu elämästä: »ehtoolla on itku, mutta aamulla ilo.»

Hän ei ollut oppinut mies, tuo saarnaaja. Olipahan vaan, samoin kuin moni muu, sodan aikana tilapäisesti pantu papin virkaa hoitamaan.

Mutta hän oli elänyt tuon kansan keskellä, jolle hän puhui. Hän oli osaksi kokenut samaa kuin nuo vaivojen ja puutteen rasittamat ihmiset hänen edessänsä. Hän puhui, mitä hänen lämmin sydämensä ja vakaa luottamuksensa Jumalaan käskivät, ja hänen sanansa vetivät kuulijain kaiken huomion puoleensa.

Lieneekö milloinkaan hartaammalla mielellä kuunneltu saarnaa ja rukoiltu rukousta kuin silloin Juhannuspäivänä Lieksan kentällä. — Moni synkkä ja surullinen muoto kirkastui, ja moni katkeran kuiva silmä sai keväisen kasteen.

Viimeiseksi rukoili pappi niiden vainajien puolesta, joita ei oltu hautoihin siunattu, ja hän luki nyt heille siunauksen.

Silloin vierähti kuuma kyynel monesta silmästä, ja vapisevat huulet toistivat siunauksen sanoja papin jälkeen.

Ei kukaan huomannut kyttyräselkäistä miestä, joka kiireisin askelin kulki kentän poikki ja polvistui Pentin viereen. Hänenkin silmistään vuotivat viljavat vedet.

Jumalanpalvelus oli päättynyt. Pappi juuri heitteli hyvästiä, kun Sanna nykäisi äitiään käsivarresta.

— Äiti, äiti! Eikö tuo ole Risto, joka seisoo tuossa Pentin vieressä?

— Kyllä hän on Riston näköinen, mutta Risto ei osannut itkeä... Ja tuo muutenkin käyttäytyy niinkuin muut ihmiset. Katsos, nyt paiskaa hän Pentille kättä, sanoi Leena.

— Vaan Risto se on sittenkin, intti Sanna — on se...

Lähinnä seisovat kuulivat heidän keskustelunsa. Sanat: — Risto, Risto on tullut, kulkivat miehestä mieheen, ja kaikki tunkeutuivat hänen ja Pentin ympärille.

— Minä tiesin, koetti Pentti selitellä, ja hänen äänensä oli niin omituisen epäselvä. — Rovasti sanoi... Jumalan tahto...

— Missä sinä olet ollut kaiken aikaa? kysyttiin miehissä.

— Hyväin ihmisten luona rajan toisella puolella, kuului vastaus.

* * * * *

Uudenkaupungin rauha on tehty. Sen hedelmiä huomataan jo Karjalan sydänmaillakin. Sodan iskemät haavat kasvavat vähitellen umpeen.

On taas Juhannuspäivä. Sormulan uusi tupa on valmis. Annaliisa levittelee lehtiä sen valkoiselle lattialle. Inkeri asettelee suurta kukkivaa tuomen oksaa nurkkaan kangaspuiden taakse.

Karjapiika, vanhin noista Tikka-vainaan lapsista, jolle Tuomas muinoin hätä vuosina kävi suolan viennissä, astuu tupaan.

— Nyt on Mansikki pihassa, sanoo hän.

— Menkää yhdessä sitä viemään, käskee Inkeri.

— Ottakaa Heikki mukaan. Muistatko Annaliisa, mitä sinun piti sanoa Sannalle ja Ristolle?

— Kyllä minä muistan, äiti kulta. Annaliisan kauniit kasvot säteilivät ilosta. Hän pyörähytti ilmassa tyhjää lehtivasua.

Pentti ottaa lakkinsa naulasta.

— Minä lähden kanssa.

Sysimiesten pirtin asukkaat ovat olleet niin uskollisia ystäviä Inkerille kovina aikoina, ettei hän mielestään koskaan voi osoittaa heille kylliksi kiitollisuutta. Sentähden lähettää hän parhaimman lypsylehmänsä häälahjaksi Ristolle ja Sannalle, vaikka ei hänellä itselläänkään vielä ole suurta karjaa.

Vuonna 1722 ei Pielisjärvellä ollut pappia. Rovasti ja kappalainen määrättiin sinne vasta seuraavana vuonna. Sanna ja Risto olivat sentähden menneet vihille toiseen seurakuntaan. Paavo oli heidän mukanaan. Juhannuksena olivat luulleet joutuvansa kotiin.

Iloisesti hämmästyen lyö vanha Leena kätensä yhteen, kun näkee Mansikkia heille talutettavan.

— Hyvänen aika, mitä se on?

— Ammuu! vastaa Mansikki.

Vastavihityt eivät vielä ole joutuneet kotiin. Sormulan nuoret menevät katsomaan, eikö heitä jo näkyisi. Pentti jää Leenan kanssa juttelemaan.

— Ihmeellistä on, puhelee Leena — miten silminnähtävästi se Sormulan talous kohenee.

— Niin, — myöntää Pentti. — ällähän ne kätöksä olleet rahat menivätkin rakennukseen ja talouden alkuun panemiseen; mutta jos tätä kestää kymmenisen vuotta, niin on Sormula entisellään. Ja kunhan Heikistä mies joutuu, niin sitten talo on entistä ehommallaan. Sillä pojalla se on miehen mieli... Ihan isänsä ja ukko vainajansa oireet... Mutta eteenpäin näyttään mentävän teilläkin. Syksyllähän muutatte jo Pölkkypurolle...

— Kun kerran talo menestyy, niin menestyy talon mökkikin, jos on semmoinen haltia, kuin hovin Inkeri, sanoi puolestaan Leena. — Voi kun säälittää, että Tuomaan piti kuolla niin nuorena. Ei se suru milloinkaan Inkeriä jätä... Kuules, Pentti, onkohan siinä perää, että Affleck se oli, joka tappoi Tuomaan?

— Kyllä siin' on perä. Hein'ahon lapset kertoivat niin tarkalleen, minkä näköinen hän oli ollut: mustasilmäinen, pitkä ja laiha, hyvin vihaisen näköinen ja kurttunaamainen. Ja Simo Hurtan kiroilemissanaa oli käyttänyt, semmoista vieraskielistä. Entä sitten se kultaraha... Keneltä muulta se semmoinen olisi tipahtanut? — Tunsinhan minä sen.

— Voi, voi, jos hän vielä tulee näille maille, hätäili Leena.

Pentti kurkisti ikkunasta, eikö odotettuja näkyisi, viittasi kädellään, että tuolla ne tulevat, sitten virkkoi:

— Kertovat, jotka ovat nähneet majuria viime aikoina, että hän on hyvin kyllästynyt elämään. Taitaa entisten pahojen tekojen muisto painaa. Tokko tehnee mieli lisäämään painoa. Ja kun on noitakalukin poissa...

Ulkoa kuului iloisia ääniä. Nyt ne olivat kotona kaikki. Myöhemmällä tuli Inkerikin häihin. Monta juhlaa sai vielä Sormulan ja Pölkkypuron väki viettää toistensa luona. Vanhat vähitellen siirtyivät pois. Uusi sukupolvi kasvoi sijaan.

Pentillä oli vanhoilla päivillään vain yksi suru: ettei voinut olla yhtäkaa Sormulassa ja Pölkkypurolla. Kumpaisessakin pidettiin häntä hyvänä — liian hyvänä, sanoi hän itse.

Hongat humisevat jo hovin Inkerin haudalla. Nimet ja tapahtumat hänen ajoiltaan ovat haihtuneet ihmisten muistosta. Mutta Karjalan kansassa tapaamme vielä monesti uljasta mieltä, uskollista ystävyyttä ja ahkeraa toimeliaisuutta. Siinä elää vielä hovin Inkerin jälkeläisiä.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK HOVIN INKERI ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do

copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™’s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation’s EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state’s laws.

The Foundation’s business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation’s website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.